

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Lucie Večeřová

Etika a etiketa v pedagogické komunikaci

Olomouc 2017

Vedoucí práce: PaedDr. Alena Jůvová, Ph. D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně jen s pomocí zde uvedených zdrojů a literatury.

V Olomouci dne 22. června 2017

Lucie Večeřová

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PaedDr. Aleně Jůvové, Ph. D., za odborné vedení, spolupráci, trpělivost a velmi cenné rady, které mi poskytovala v průběhu vypracování mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a příteli za jejich podporu při studiu.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ETIKA	8
1.1 HISTORIE ETIKY	9
1.2 PŘÍSTUPY K ETICE	10
1.3 ETIKA A NÁBOŽENSTVÍ	12
1.4 ETICKÝ KODEX	12
1.4.1 Kodex pedagoga	12
2 ETIKETA	14
2.1 HISTORICKÝ POHLED NA ETIKETU	14
2.2 DNEŠNÍ POJETÍ ETIKETY	15
3 KOMUNIKACE	16
3.1.1 Součásti komunikačního procesu	16
3.1.2 Funkce komunikace	17
3.1.3 Přístupy ke komunikaci a jejímu zkoumání.....	18
3.2 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE	19
3.2.1 Komunikace mluvená	19
3.2.2 Komunikace psaná.....	20
3.3 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE	20
3.3.1 Přehled jednotlivých druhů mimoslovního sdělování	21
3.4 MASMEDIÁLNÍ KOMUNIKACE.....	22
3.4.1 Funkce masmédií	22
4 PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE	23
4.1 FUNKCE PEDAGOGICKÉ KOMUNIKACE.....	23
4.2 ÚČASTNÍCI PEDAGOGICKÉ KOMUNIKACE	24
4.3 PRAVIDLA PEDAGOGICKÉ KOMUNIKACE	25
4.4 VÝUKOVÉ METODY	27
4.5 ORGANIZAČNÍ FORMY VYUČOVÁNÍ.....	28
4.5.1 Vyučování frontální	28
4.5.2 Vyučování skupinové	29
4.5.3 Vyučování individuální	30
4.6 USPOŘÁDÁNÍ UČEBNY	31
5 ETICKÁ VÝCHOVA	34
5.1.1 Cíle etické výchovy	35
5.1.2 Výchovný styl v etické výchově.....	35
5.1.3 Metody etické výchovy.....	36
5.1.4 Prosociálnost.....	38
5.2 ETICKÁ VÝCHOVA VE ŠKOLE.....	38
5.3 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM	39
5.3.1 Cíle Rámcového vzdělávacího programu	40
5.3.2 Význam etické výchovy v Rámcově vzdělávacím programu.....	40

5.4	ÚHLY POHLEDU NA ETICKOU VÝCHOVU	41
6	PRAKTICKÁ ČÁST	45
6.1	ŘEŠENÝ PROBLÉM VÝZKUMU	45
6.2	CÍLE VÝZKUMU	46
6.2.1	Výzkumné otázky	46
6.2.2	Výzkumný vzorek.....	46
6.3	OKRUHY VÝZKUMU	47
6.4	REALIZACE VÝZKUMU	47
6.5	INTERPRETACE A ANALÝZA ÚDAJŮ Z ROZHOVORU	48
6.5.1	Otevřené kódování.....	48
7	DISKUSE K VÝSLEDKŮM ANALÝZY ROZHOVORŮ	52
	ZÁVĚR.....	54
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
	PŘÍLOHY	61

ÚVOD

Ve výběru tématu své bakalářské práce jsem měla docela jasno. Již dříve jsem na podobné téma psala jinou práci, tak se mi, v té době, získaný přehled velice hodil. Zároveň je to problematika velice aktuální. Průzkumy ukazují zvýšenou agresivitu u dětí a dospívající mládeže a právě etika a etiketa v pedagogické komunikaci by mohla tento problém alespoň v nějaké míře potlačit. Etika a etiketa nás, jako lidstvo, doprovází v určité formě snad od našeho vzniku. Už první civilizace se zamýšleli nad svým chováním, jednáním a hodnotili jeho správnost. V důsledku toho nám etika a etiketa odjakživa dává mnoho prostoru k různým diskusím a zamyšlením nad naším počínáním.

První část práce je zaměřena na objasnění a definice jednotlivých pojmů. Objasníme si, co vlastně výraz etika znamená, jaká je její historie, jak k ní přistupujeme, její vztah k náboženství a uvedeme si pravidla slušného chování pedagogů.

Etiketa nám nabízí mnoho kontroverzních témat pro rozpravu. Mezi nejčastější témata dnešní doby můžeme zařadit sňatky homosexuálů, trest smrti nebo třeba interrupce. My si v rámci etikety v práci ujasníme co to vlastně je, jaký má vztah k etice, jaké historické pohledy jsou na tuto problematiku a jak je vnímána dnes.

Komunikace je ve společnosti naprosto nepostradatelnou složkou. Opět se budeme zabývat její definicí, funkcemi a přístupy k ní. Uvedeme její nejhlavnější dělení na verbální a neverbální komunikaci. Jako zvláštní formu komunikace zmíním ještě komunikaci masmediální, jelikož ji považuji v dnešní době technologií, také za velmi důležitou.

Dále si komunikaci specifikujeme na komunikaci pedagogickou. Představíme si její funkce, účastníky a pravidla. Představíme si některé výukové metody, organizační formy vyučování a možnosti uspořádání učeben.

Poslední kapitolou první části bakalářské práce je samotná etická výchova. Uvedeme si její cíle, výchovné styly, metody a přesně určíme, co znamená důležitý pojem prosociálnost. Objasníme si význam etické výchovy na školách, jak figuruje v rámcových vzdělávacích programech a jaký názor na její zavedení do škol, a etickou výchovu obecně, společnost má.

V druhé, praktické, části se pokusíme provést analýzu v oblasti etické výchovy na školách. V úvodu si zvolíme cíle svého bádání a zároveň výzkumné otázky, které povedou a budou nápomocné k dosažení našich závěrů. Za své cíle jsem si stanovila zjištění toho, zda

respondenti, které jsem oslovila, vnímají etickou výchovu pozitivně nebo spíše negativně, dále jestli ji vnímají jako přínos nebo spíše zbytečnost, která děti ve školách spíše zatěžuje. Posledním záměrem je ohodnotit dostupnost materiálů k výuce mravní výchovy a celkovou informovanost. Informace potřebné k výzkumu budu získávat pomocí nestrukturovaných rozhovorů s respondenty.

1 ETIKA

Etika zasahuje do života každého člověka. Vždyť každý den lidé řeší své problémy nebo jiné životní situace hlavně podle svého svědomí a morálních hodnot, tedy usměrňuje jednání lidí, mají-li možnost volby, se rozhodnout pro tu společensky správnou variantu.

Hlavním posláním etiky je zkoumání lidské činnosti, formy a obsahu lidské řeči, součástí je i kritika lidského myšlení, kdy si vytváří vlastní soudy. Etika je zajisté součástí každodenního života a zároveň se také objevuje ve všech vědeckých oborech (Klimsza, 2013, s. 11).

Další definici etiky uvádí Miedzgová: *„Etika je filozofická disciplína zaoberajúca sa morálkou. Chce nás naučiť rozlišovať dobro a zlo, chápať, čo je spravodlivosť a česť, ukázať nám, kde hľadať životné istoty. Lenže rôzne etické smery zdôvodňujú, naznačujú, presviedčajú, ale životné rozhodnutia ostávajú na nás samých. My nesieme riziko volby, jako aj z neho vyplývajúcu zodpovednosť“* (Miedzgová, 2003, s. 9).

Etika je označením určitého filozofického bádání a to v morální oblasti člověka – ptá se po zdůvodnění morálky. Etika neudává, jak se lidé chovají, ale jak by se lidé chovat měli. Nezajímá ji, zda se nějaké specifické jednání považuje za správné, nýbrž jestli správné je (Ricken, 1995, s. 14).

Příkaský tvrdí, že: *„Etika je tedy filosofická disciplína, která se snaží převést všechno to, co známe jako mravní povinnosti, ctnosti, pravidla nebo hodnoty, na společný kořen (základ). Také se zabývá správným uspořádáním lidských skutků na základě rozumových pravidel“* (Příkaský, 2000, s. 8).

Z etymologického hlediska má pojem etika hned několik významů:

- bydliště nebo obydlí
- zvyklosti, životní způsob člověka, obyčej a mravy
- mravní vědomí, přesvědčení, morálka.

Příčinou různých významů slova ethos jsou vývojové etapy života lidské společnosti (Semrádová, 2005, s. 6).

Podle Semrádové pojem etika vznikl jako: *„Název filosofické disciplíny, která se zabývá problematikou mravních jevů, je odvozen z řeckého slova ETHOS“* (Semrádová, 2005, s. 6).

Anzenbacher ve své publikaci uvádí, že: „Řecké slovo *éthos* se v první řadě týká zvířat a označuje místo jejich pastvy nebo stáj, jakož i způsob jejich života a chování. Přeneseno na člověka znamená *éthos* místo bydlení, určené společenstvím nebo původem, a potud také všechno, co je obyčejem a mravem v rámci společného bydlení. Odtud toto slovo nabývá významu charakteru jednotlivého člověka ve vztahu k společnému mravu a nakonec označuje vůbec způsob jednání, postoj a smýšlení osob.“ (Anzenbacher, 2001, s. 17).

1.1 Historie etiky

Etika provází člověka již odedávna a je velmi úzce spjata s lidským vývojem. Každá společnost vždy měla svá pravidla a normy (psané či nepsané), podle kterých se řídila. V této části práce se budu zabývat historickým vývojem etiky a to hlavně v období antiky, středověku, novověku a etiky 20. století.

a) Antika

„O etice je známo, že se zrodila v Řecku, v zemi, která položila základy evropské kultury a vytvořila nejstarší antický útvar – polis“ (Dorotíková, 2003, s. 7). Za zakladatele a prvního systematizátora etiky považujeme řeckého myslitele Aristotela, žáka Platonovy Akademie. Za stěžejní považujeme jeho dílo Etika Nikomachova. Aristoteles považuje etiku jako jakýmsi druhem politiky. Považuje ji za vědu praktickou, jejímž obsahem je nauka o obci. Objektem této nauky je hledat nejvyšší dobro, jež bude plnit účel lidského snažení, a bude určovat konkrétní ctnosti, prostřednictvím kterých tohoto účelu dosáhne (Semrádová, 2005, s. 33).

b) Středověk

Základem celé středověké evropské etiky se stává náboženství. Křesťané postupem času začínají rozlišovat mezi Starým zákonem a Novým zákonem. Etické normy, čerpají z desatera, které jsou podobné základním požadavkům na lidské svědomí (Semrádová, 2005, s. 38–39).

Jedním z významných představitelů středověku byl křesťanský teolog a filozof Tomáš Akvinský. Jeho učení rozlišuje prostou mravnost, k níž člověka přivede pud po pravdě a dobru společně se čtyřmi platónskými základními ctnostmi (moudrost, statečnost, uměřenost, spravedlnost). Pokud tyto ctnosti člověk nabyde, dostane se do stavu blaženosti.

c) Novověk

O období novověku Thompson uvedl: „...setkáváme se se čtyřmi různými přístupy: podle Hobbese by měla být etika postavena na smluvní dohodě mezi lidmi; Hume by

přesvědčen, že by měla být založena spíše na citech než na rozumu, neboť lidé k sobě přirozeně pociťují vzájemné ohledy; zastánci utilitarismu soudili, že by etika měla vycházet z očekávaných výsledků jednání; Kant se domníval, že základní etické principy by měly být postaveny jen na čistém praktickém rozumu.“ (Thompson, 2004, s. 13–14).

d) 20. století

Zhruba v polovině 20. století nastal útlum rozvoje aplikované etiky vlivem lingvistické filozofie a to kvůli otázkám, které směřovaly k povaze jazyka a validity mravních tvrzení. Etice v této době vládly spíše metaetické otázky (např. Co znamená, když řeknu, že je něco správné?). Postupem let se situace značně změnila, nejspíše vlivem politické sféry, sociálních změn v letech šedesátých, výstrahy dopadu počínání člověka na životní prostředí apod., se objevilo zcela nové stanovisko k etice. Avšak v průběhu posledních třiceti let 20. století se aplikovaná etika opět vrátila do popředí zájmu společnosti (Thompson, 2004, s. 157–158).

Kohoutek (Rudolf Kohoutek, 2008) na svém internetovém blogu tvrdí, že „...*Utváření humánních a skutečně etických vztahů mezi lidmi i v řídicí práci patří k nejaktuálnějším výzvám posttotalitní přítomnosti. Podcenění této skutečnosti počátkem 90. let minulého století vedlo nesporně k celé řadě problémů v celospolečenském dosahu. ...Jde o to, aby co nejvíce lidí bylo ve svém chování a jednání determinováno především kulturními a morálními normami, nikoliv egoismy a biologickými vzorci chování. ...Návrat mravnosti, morálky a rozvoj širší odpovědnosti (responzibility) ve společnosti 3. tisíciletí považujeme za nutnost. Společnost, ve které probíhá mravní devastace například v podobě zásadních kompromisů se zlem a jeho politické krytí, je totiž ohrožena ve své existenci“.*

1.2 Přístupy k etice

Pohledy, které mají autoři na základní přístupy v etice, se více či méně odlišují. V této kapitole zmíním přístupy autorů jako Anzenbacher, Thompson a Ricken, kteří zmapovali oblasti etiky takto:

a) Analytická etika neboli metaetika

Je filozofickým směrem zabývajícím se logickým, pragmatickým nebo lingvistickým rozborem morálního jazyka. Metaetika a normativní etika mají mezi sebou ve výzkumné činnosti velmi úzkou souvislost (Anzenbacher, 2001, s. 248).

Ricken pojem metaetiky dělí na metaetiku v užším pojetí a metaetiku v širším pojetí. Podle užšího pojmu se zaměřuje na výzkum samotného významu jazyka morálky a to pomocí

metajazyka. V širším pojetí metaetiky je chápáno, že je metaetika každou reflexí metod, u nichž je základem obsah morálních požadavků, nehledě na druh metody, která byla využita pro tuto reflexy (Ricken. 1995, s. 14–15).

b) Aplikovaná etika

Jde o nejvýznamnější a nejurgentnější oblast etiky. Pokud by život s sebou nepřinášel životní otázky a problémy, které vedou k tomu, abychom se zamysleli nad mravním rozhodnutím a poměřili své osobní hodnoty. Nevznikaly by tak morální otázky, které bychom museli řešit. Do sféry aplikované etiky patří hlavně obory jako etika života a smrti, etika sexuality a vztahů, právní etika, bioetika, obchodní etika a další. Aplikovaná etika je tedy v podstatě zkoumání rozhodnutí v určitém oboru z hlediska teorií etiky (Thompson, 2004, s. 13).

c) Deskriptivní etika

„Deskriptivní etika popisuje mravní rozhodnutí a hodnoty, které zastává konkrétní společnost“ (Thompson, 2004, s. 11). Jde tedy o souhrn etických norem, které si různé společnosti nezávisle na sobě vytvořili a dál utváří. Příkladem mohou být země, ve kterých je za závažný zločin udělen trest smrti, a je tak společností a etikou akceptován, oproti nám, České republice, kde je tento druh trestu společensky a eticky neakceptovaný od roku 1940.

Rozhodujícím rysem deskriptivní etiky je fakt, že jejím cílem není zjištění toho, co je správné, nýbrž jen charakteristika dané okolnosti. Zjištění těchto informací je pro deskriptivní etiku důležité, protože právě zjištěné údaje o situacích a hlavně reakce lidí na ně, je pro ni stěžejní (Thompson, 2004, s. 12).

d) Normativní etika

Ricken (1995, s. 14) normativní etiku vymezuje takto: *„...normativní etika zdůvodňuje morální soudy. Užívá objektového jazyka; vyslovuje zdůvodněné výroky o tom, jak máme jednat.“*

Normativní etika se orientuje na výrok o nějakém jednání a klade otázku, jestli je vhodné právě danou věc konat. Ve srovnání s deskriptivní etikou, která by například jen konstatovala počet trestů smrti v dané zemi, by si normativní etika položila otázku, zdali je vůbec správné mít v zemi zřízení trest smrti jako legální řešení etických problémů (Thompson, 2004, s. 12).

1.3 Etika a náboženství

V historii se problémem etiky lidé zabývali docela často, ať to byli filozofové, psychologové nebo někdo jiný. Valná většina obyvatel byla silně věřící, našli se mezi nimi samozřejmě i ateisté, ale i ti byli svým způsobem ovlivněni náboženstvím, zejména křesťanstvím, jenž bylo více jak jedno tisíciletí součástí evropské kultury (Muchová, 2015, s. 103).

Muchová (2005, s. 104–105) se vyjadřuje k etice a náboženství takto: *„Světské a náboženské pojetí morálky se často shodují v základních hodnotách, jako je „láska“ či „lidská důstojnost“ nebo „úcta k člověku“. (...) To, v čem se liší, je metoda, kterou k nim dospěli, a argumenty, jimiž je odůvodňují.“*

1.4 Etický kodex

Pojem kodex, chápeme jako soubor zásad a předpisů, jež udávají směr v chování dané společnosti. Každá společnost má tendence si vytvářet jakási pravidla či normy v chování, které jasně udávají, jaké hranice v komunikaci a jednání už není přípustné překračovat. Tvoří si jakýsi předpis vyjadřující nejdůležitější znaky platné etiky a zároveň vykonává funkci ideální předlohy jednání – tedy působí jako návod, což je na nich velmi atraktivní. Etické kodexy by na nás neměly působit chaoticky, naopak hodnoty v nich obsažené by měly být jasně vymezené v logické souvislosti (Dorotíková, 2003, s. 39–40).

Mravních kodexů je mnoho druhů, odlišují se rozsahem kompetencí, samotnou povahou a záměrem činností, na které se právě vztahuje. Nejrozšířenějším, a v minulosti považován za nejdůležitější, je kodex profesní. Jeho hlavním úkolem je nastolit na pracovišti etická pravidla, jimiž se všichni pracovníci musí řídit. Porušení a nerespektování pracovního kodexu není zákonem vynutitelné (Dorotíková, 2003, s. 41).

1.4.1 Kodex pedagoga

Učitelství se řadí mezi nejstarší známá povolání. I přes tuto skutečnost se však dodnes ve většině evropských států stále nevytvořil platný etický kodex pro tuto profesi. Nastávají otázky, proč tomu tak je, zdali je na vině zdlouhavý vývoj sebeuvědomění u učitelů, nebo jestli vůbec tato profese mravní kodex potřebuje (Dorotíková, 2003, s. 48).

Formulace etického kodexu učitelů je velmi nesnadným úkolem, a to zejména proto, že se v této oblasti posuzuje a bere v úvahu mnoho aspektů. Například přístup k žákům, jaké postavení má ve společnosti nebo i jak si učitele okolí celkově váží.

Pro tvorbu pedagogického kodexu máme možnost hledat inspiraci v zahraničí, konkrétně v Americe. Právě tam byl sepsán dokument Code of Ethics (Britské listy, 2005). Na webových stránkách Britské listy z tohoto dokumentu vycházejí a vymezují, co by měl takový etický kodex pedagoga obsahovat. Vzhledem k tomu, že obsah je poměrně rozsáhlý, připojím tento kodex v příloze 1.

2 ETIKETA

Pojem etiketa pochází z francouzského slova *étiquette* tedy etiketa. V žádném případě nesmíme mít za to, že je to synonymum ke slovu etika, i když spolu tyto dva výrazy určitě v jistých ohledech souvisí (Miedzgova, 2003, s. 15).

Ladislav Špaček, ve své knize, rozlišuje tato dvě pojmenování následovně: „*Etika je filozofická disciplína, je to nauka o mravnosti, o morálce, pracuje s kategoriemi dobra a zla, dříve se jí říkalo mravouka. Etiketa je soubor pravidel společenského chování, ale zároveň znamená nálepku, vinětu, protože obě slova mají stejný původ. Přes odlišný význam obou pojmů mezi nimi najdeme určitou souvislost*“ (Špaček, 2008, s. 5).

Etiketu nepovažujeme za vědu, ale za souhrn pravidel a norem společenského chování. To, že nám udává směr v sociálním jednání, je často bráno jako pokrytectví a zbytečná formalita. Avšak právě zdvořilé vystupování a upravený vzhled nám může být dosti nápomocné k dosažení svých stanovených cílů ve většině životních situací. Zkrátka nám etiketa zjednodušuje kontakt s okolními lidmi, za její pomoci získáváme jejich náklonnost a úctu. Dodává nám pocit sebejistoty a náš vnější projev tak působí více suverénním dojmem. Pokud budeme etikety znali, zajisté se v životě vyhneme menším či větším společenským „trapasům“ (Miedzgova, 2003, s. 15–16).

2.1 Historický pohled na etiketu

Etiketa lidstvo provází od nepaměti. Vlastně můžeme říci, že od období, co se začali lidé shromažďovat v tlupách. Pokud byla osoba členem takového společenství, už byla vázána se řídit jistými pravidly. Postupně si skupina vytvářela své rituály (svatební, pohřební, bojové, atd.) a při jejich případnému nedodržení, mohl být jedinec z tlupy, kmene či jiného společenství vyhoštěn (Špaček, 2008, s. 8).

V dobách antického Řecka Aristoteles pojmenoval člověka jako *zoon politikon*, což v překladu znamená tvor společenský. To proto, že se jedinec už od narození stále pohybuje mezi ostatními lidmi, a tím pádem si také osvojuje jejich normy, návyky ale i zlovyky v chování (Špaček, 2008, s. 8).

Asi nejzásadnějším a nejdůležitějším obdobím rozvoje etikety samotné, je doba vlády krále Ludvíka XVI. ve Francii. Na jeho dvoře byly dosti přísné normy, například i to kdy lidé mají chodit spát a ráno zase vstávat. Tomuto panovníkovi můžeme poděkovat za normy zasedacího pořádku a také za pánskou kravatu (Špaček, 2013, s. 14).

Další významnou zásluhu na rozkvětu pravidel etikety má jistě britská a francouzská diplomacie. Vlivem ústupu šlechty ze společenského výsluní se pozornost přesunula na měšťanstvo a podnikatelskou vrstvu. Dvorské normy se začali postupně uvolňovat, čímž se staly více přístupnými i nižším vrstvám. V Británii se utvořila sociální skupina zvaná English gentry, která zahrnovala zejména panstvo, nižší šlechtu, obchodníky a podnikatele. Zhruba v 18. století se příslušníkům tohoto seskupení lidí začalo říkat „gentleman“, kteří se stali vzorem pro celou společnost (Špaček, 2013, s. 15).

2.2 Dnešní pojetí etikety

Etiketa se neustále formuje podle sociálního vývoje. Každý člověk se úmyslně či neúmyslně chová podle vzoru svých rodičů, vychovatelů, přátel a ostatních lidí v jeho civilizačním okruhu. Pokud chce před svým okolím vystupovat seriózně a komunikačně přitažlivě, musí být k druhým ohleduplný a vyvarovat se vzájemným naschválům. Základem dovedností etikety je správné posouzení situace, do které přicházíme (Špaček, 2008, s. 8–7).

V praxi můžeme uvést příklad z publikace Ladislava Špačka, který špatné odhadnutí okolností představuje následovně: „*Usednout k táboráku v obleku je stejně pošetilé jako navštívit Národní divadlo v džínách. Etiketa nikomu nezakazuje nosit džíny, šortky nebo tričko bez límečku, ale vymezuje prostředí, pro které je tento úbor přiměřený*“ (Špaček, 2008, s. 9).

Pro společnost dneška je charakteristickým znakem neformálnost. Seznamování lidí je již daleko méně pompézní a brzké tykání je tak docela běžnou záležitostí i u lidí, kteří se jinak moc neznají. Sdělování se tak stává přirozenější a flexibilnější, a to také díky elektronické komunikaci. Proto také v moderní etiketě nastal střet mezi dvěma pohledy. Na straně jedné je konzervativní pojetí a na druhé straně tzv. „freestyle“ pojetí. Uprostřed těchto dvou protikladů se nachází současná koncepce moderního pojetí etikety, která míří k četnějšímu uvolňování a ležérnosti (Špaček, 2013, s. 16).

3 KOMUNIKACE

Svatoš slovo komunikace z etymologického hlediska vysvětluje následovně: „*Původ pojmu z latinského „communicare“ – sdělovat a přenášet informace, radit se s někým... Má mnoho významů – jde o interdisciplinární pojem. (...) Obtíže plynou z toho, že každá vědní disciplína definuje pojem „po svém“, dává mu svůj specifický obsah, studuje ho svými metodami a také různě interpretuje. (...) Původ pojmu v sociologii, nejčastější vysvětlení: jde o sdělování, dorozumění až vzájemné ovlivnění, (...) z hlediska komunikačního procesu se chápe jako cesta od komunikačního záměru ke komunikačnímu efektu“ (Svatoš, 2006, s. 24–25).*

Komunikace lidí, ale i zvířata, provází každým dnem. Je to základní životní potřeba dovolující nám přežít, stát se úspěšnými, prosadit se nebo například pomáhat ostatním. Prostřednictvím komunikace jsme schopni šířit informace, podávat vysvětlení, projevat pocity a nálady, být ovlivňováni nebo ovlivňovat druhé (Mikuláščík, 2010, s. 15).

Sdělování probíhá na všech místech, kde se objevují a střetávají lidé. Čím více je na daném místě osob, tím je komunikace rozmanitější, ale zároveň i složitější. V praxi uskutečňuje pomocí jazyka, jenž slouží k předávání i pojmání zpráv (Demlová a kol., 2004, s. 121).

Výchozím dorozumívacím schématem je řetěz „podavatel – oznámení – příjemce“, v němž je objektem nezávislá vnější realita. Toto znázornění známe již z Platonova dialogu „Kratylos“, které se dá formulovat jako „někdo někomu něco říká“ (Vilíkovský, 2002, s. 17).

3.1.1 Součásti komunikačního procesu

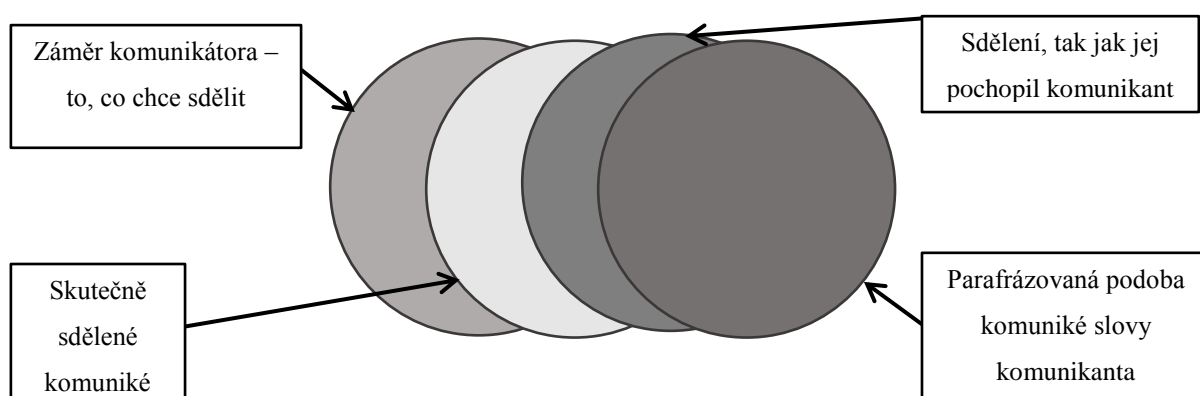
Mikuláščík (2010, s. 24–27) vyjmenovává jednotlivé složky sdělovacího procesu následovně:

- Komunikátor – osoba, které šíří nějakou informaci.
- Komunikant – příjemce šířené zprávy.
- Komuniké – přenesené sdělení, může mít verbální či neverbální podobu.
- Komunikační jazyk – jazyk přenášené informace, významnou roli zde hrají procesy kódování a dekodování.
- Komunikační kanál – trasa, po které je informace zaslána (např. zvuk, pohled, řeč těla, dotyk atp.).
- Feedback – odezva přijatého sdělení, neboli zpětná vazba.

- Komunikační prostředí – prostor, ve kterém se sdělování odehrává, řadí se mezi významné prvky.
- Kontext – celková situace, má dvě podoby: vnitřní (jaké pocity pocítujeme v dané chvíli) a vnější (veškeré podněty okolo nás, na nás působící).

Při předávání informací od komunikátora komunikantovi, prochází sdělení určitým procesem deformace, viz obrázek č. 1.

Obr. č. 1: Znárodnění postupu deformování informací, kde jsou předávány od jedné osoby ke druhé (Mikuláščík, 2010, s. 25).

Čechová M. a kolektiv (1996, s. 341), na rozdíl od výše zmíněného autora, definuje ve svém díle komponenty komunikace takto:

- účastníci komunikace (jinak též komunikanti), dochází mezi nimi k vzájemnému působení
- způsob spojení komunikantů a jejich vzájemné vztahy
- téma (námet, o kterém komunikují)
- kód (tedy soubor znaků/signálů předem dohodnutých)
- kanál komunikace (nástroj nebo systém nástrojů sloužících k přenášení signálu).

3.1.2 Funkce komunikace

Komunikačních funkcí můžeme v literatuře najít nespočet, mohou se vzájemně prolínat a doplňovat, navazovat jedna na druhou. Já ve své práci uvedu alespoň některé z nich, pro mne nejvýznamnější a nejdůležitější:

- Informativní – poskytování informací, faktů a dat.

- Přesvědčovací – vliv na ostatní s cílem změnit jeho mínění.
- Vzdělávací a výchovná – je poskytována zejména institucionálně.
- Socializační a společensky integrující – formování nových vztahů mezi lidmi (například sbližování, zesilování citů, apod.).
- Zábavná – komunikace jako výplň volného času se záměrem vytvoření dojmu spokojenosti a pohody (Mikuláščík, 2010, s. 21).

3.1.3 Přístupy ke komunikaci a jejímu zkoumání

Komunikace je velmi nestejnorodá. V jednotlivých komunikačních situacích člověk nejedná vždy stejně. To zapříčinilo vznik těchto přístupů ke komunikaci. Jednotlivé teorie vypovídají o komunikaci v rámci svého zaměření, V dnešní době je přístupů ke komunikaci velmi mnoho, já zmíním ty nejdůležitější, které se podílely na rozvoji teorie komunikace.

a) Teorie informace

Hlavním prvkem této teorie je informace, jež je samozřejmě také jejím obsahem. Je to matematický obor studující nejvhodnější přenos a následné zpracování dat, především v technických strukturách. Důležitým výrazem v této oblasti je redundance, což znamená tzv. nadbytečnost informací, která je, zejména v technických oborech, spíše nežádoucí (přetěžování sdělovacích kanálů), naopak prospěšnou funkci má v mezilidských stycích, kdy zabezpečuje kvalitnější pochopení a uchování údajů (Gavora, 2005, s. 11–12).

b) Teorie sociální komunikace

V této teorii je považováno za stěžejní to, jakým způsobem sdělená informace ovlivní člověka. Jaký vliv má na jeho postoje, názory, vědomosti, motivy, potřeby aj. „*Teorie sociální komunikace popisuje a zkoumá komunikaci mezi lidmi – interpersonální komunikaci. (...) Člověk není stroj, a proto jeho komunikace vyjadřuje také momentální nálady a citové stavy. (...) Charakter komunikace ovlivňuje také to, kdo s kým komunikuje, jaké zastává postavení, společenskou roli, v jakém vztahu jsou komunikující – příbuzní, známí, neznámí, nadřízení, podřízení*“ (Gavora, 2005, s. 14).

c) Etnografický pohled na komunikaci

Etnografie koncentruje svůj cíl bádání na charakteristiku každodenního života lidí a na zkoumání chování jedinců v daných sociálních rolích. Do všedních aktivit řadíme různé situace, do kterých se dostáváme a řešíme je (v práci, ve škole, na ulici, ve veřejné dopravě, apod.). „*Etnografie věnuje pozornost mikroanalýze, tj. velmi podrobnému zápisu a rozboru*

běžných, každodenních situací. Za hlavní výzkumnou metodu etnografie je považováno zúčastněné (participační) pozorování a interview“ (Gavora, 2005, s. 20).

3.2 Verbální komunikace

Verbální komunikace je procesem výměny informací mezi jednou či více osobami, a to zpravidla prostřednictvím jazyka. Tento děj se může kolportovat obousměrně (například v dialogu) nebo jednosměrně (poslech rozhlasu, sledování televize a jiné mediální prostředky). V teorii této oblasti jsou pak středem výzkumu tři důležité faktory:

1. mluvená řeč
2. lingvistický (jazykověda)
3. paralingvistický (co jazykem vyjadřujeme, ale v psané formě zachytit nelze, příkladem může být tón hlasu, rychlost projevu,...)
4. extralingvistický (vně jazykové kontexty), (Lepilová, 1998, s. 11).

Verbální komunikace, na rozdíl od neverbální, je činností promyšlenou a úmyslnou. Je to druh komunikace specificky lidský a může mít více forem:

- mluvená
- psaná
- živá
- reprodukováná
- přímá
- zprostředkováná (Mikuláščík, 2010, s. 98).

Mluvená a psaná forma verbální komunikace je základním prostředkem dorozumívání se a od sebe se značně odlišují. Ústní forma, v podobě řeči, je, oproti psané, starší. Důležitost verbální komunikace je jistě nepopíratelná, jelikož je nepostradatelným elementem společenského bytí, neboť kdokoli, kdo je jakýmkoliv způsobem od komunikace na delší čas „odříznutý“, prožívá pocity deprivace (Mikuláščík, 2010, s. 98).

3.2.1 Komunikace mluvená

Řadí se k výchozím a nejpodstatnějším typům sdělovací komunikace, u něhož se využívá prostředků jazyka (Lepilová, 1998, s. 8).

Řeč vnímáme jako něco samozřejmého, možná i přes tuto skutečnost jí nevěnujeme dostatečnou pozornost a snahu ji dále vylepšovat, ačkoliv je to nejdůležitější prvek

komunikace. Důležitost správné komunikace je na místě, neboť právě podle toho, jak se před ostatními vyjadřujeme, si na nás okolí utváří adekvátní obraz a názor (Mikuláščík, 2010, s. 16).

3.2.2 Komunikace psaná

„Komunikace psaná je řečová komunikace uskutečňovaná na základě grafematických a dalších zvláštních prostředků, které jsou součástí souboru předpokladů k řeči“ (Kořenský, 1992, s. 78).

Tento druh komunikace se do kontaktu s námi dostává v podobě knih, časopisů, novin, dopisů, nástěnek, billboardů atd. (Mikuláščík, 2010, s. 33).

3.3 Neverbální komunikace

Podle Machové a kol. definujeme neverbální komunikaci jako: *„Dorozumívání pomocí kódu jiného než jazykového realizované neverbálními prostředky (prvky sociální symboliky), které plní řadu sémantických a pragmatických funkcí. Neverbální komunikace představuje funkční bázi řeči, na níž se během času „napojila“ druhá signální soustava (čímž se změnilo i myšlení)“* (Machová a kol., 2001, s. 139).

Řeč těla, stejně jako verbální komunikace, je samozřejmě ovlivněna vývojem kulturních zvyklostí, vzděláním společnosti a celkovou sociální vyspělostí. Národ od národa má své specifické neverbální vyjadřování, které si každá kultura může vykládat jinak. U někoho může dané gesto působit jako urážka, u druhého může být stejné gesto považováno za pochvalu či vyjádření úcty (Mikuláščík, 2010, s. 106).

Za minulé roky prošla neverbální komunikace určitými změnami. Obzvláště na začátku 90. let, kdy v ní rozsáhlá veřejnost shledala význam pro svůj kariérní i obyčejný život. Tento zvýšený zájem s sebou přinesl nespočet kurzů, zabývajících se řečí těla (Tegze, 2003, s. 3).

Bavíme-li se o neverbální komunikaci, mluvíme o určité potřebě poznávat, o hledání různých obsahů v jednání, o odhalování souladů a rozporů. Rozpor vnímáme jako „něco“, co nás motivuje k hledání, objevování, vyhodnocování impulzů. Nacházení souladů mezi tím co jedinec koná a říká je vlastně pátrání po existenci či neexistenci rozporu (Tegze, 2003, s. 17).

Její specifickou funkcí je doplňovat komunikaci verbální, což ale nemusí být pravidlem. Neverbální komunikace může působit sama o sobě k vyslovení postoje a to hlavně v emočně vypjatých situacích (Mikuláščík, 2010, s. 33).

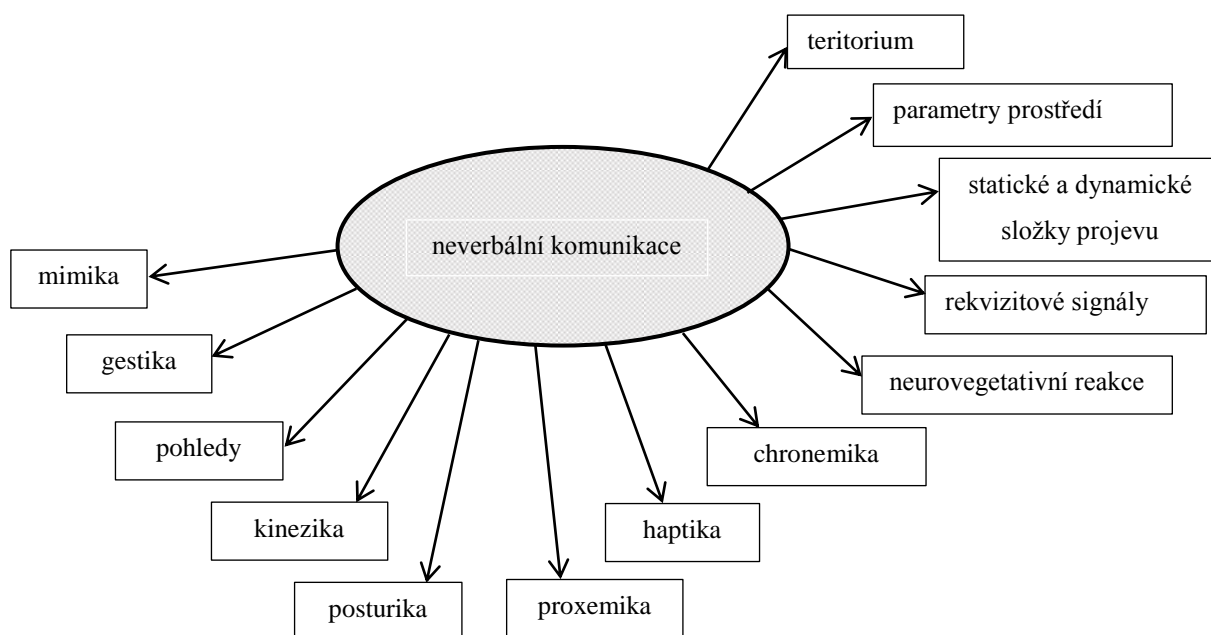
Lepilová uvádí: „*Neudělali jsme nic, ale přesto komunikace nastala*“ (Lepilová, 1998, s. 49).

3.3.1 Přehled jednotlivých druhů mimoslovního sdělování

Neverbální komunikaci můžeme dělit a zkoumat z mnoha různých hledisek. Jelikož je dělení poněkud rozsáhlé, více rozvedené jsou jen nějaké z nich, ty nejznámější a nejdůležitější:

- Mimika – sdělování informací pomocí svalů ve tváři, kterými vyjadřujeme hlavně emoce. Déle například vyjadřuje pozitivky, vztah ke sdělení a momentální duševní stav (Svatoš, 2006, s. 64).
- Gestika – úmyslné či neúmyslné pohyby končetin, zejména rukou, hlavy případně nohou, jejímž hlavním úkolem je doplňovat verbální zprávy, eventuálně je nahradit (Mikuláščík, 2010, s. 109).
- Pohledy – komunikace prostřednictvím očí. Tvoří základ neverbální komunikace (Křivohlavý, 1988, s. 75)
- Posturika – neboli mluva fyzických postojů. Věnuje se zejména držení těla a seskupení poloh. Obecně můžeme říci, že tato oblast neverbální komunikace přijde nejvíce vhod u sochařského řemesla (Křivohlavý, 1988, s. 58).
- Proxemika - pojednává o vzdálenosti, ve které s druhou osobou komunikujeme. Jednoduše řečeno je to komunikace přiblížením a oddálením (Svatoš, 2006, s. 66 – 67).

Pro úplnou představu, jak celkové dělení mimoslovního sdělování vypadá, uvádím schéma podle Mikuláščíka (2010, s. 34), viz obrázek číslo 2.

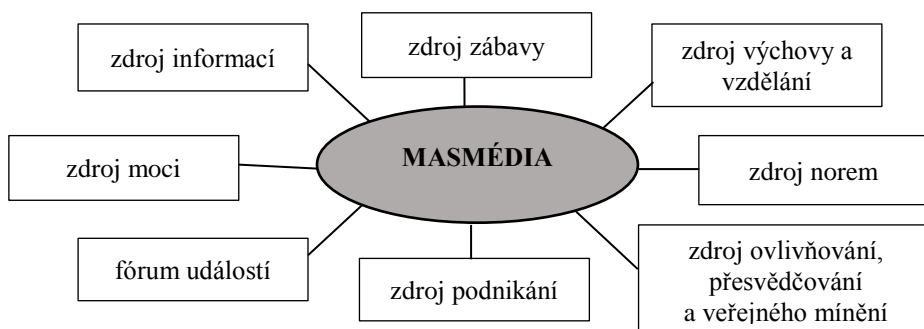
Obr. č. 2: Neverbální komunikace (Mikuláščík, 2010, s. 34).

3.4 Masmediální komunikace

Tento typ médií je určen pro zaujetí velikého množství lidí a v dnešní době je jeden ze sociálně nejvýznamnějších. V éře plné technologií a stále se rozšiřujících komunikačních prostředků se jejich účinek na společnost ustavičně zvyšuje, jsou více a více přitažlivějšími pro příjemce a jejich využití je cíleně mířeno na ovlivňování a působení na lidi. Realizuje se pomocí tiskovin (noviny, časopisy, knihy,...), rozhlasu, televize, filmu, Internetu atp. Je nutné si uvědomit, jak moc velký vliv na nás média mohou mít. Usměrnují naše postoje a myšlenky, mění nám názory, mnohdy vyvolávají rozruchy a zmatky, posilují ideologie. Každý člověk má svobodnou volbu si zvolit médium, kterému bude soustřeďovat svoji pozornost a důvěru (Mikuláščík, 2010, s. 263–265).

3.4.1 Funkce masmédií

Jednotlivé funkce masmédií nejlépe vystihuje schéma, viz obrázek číslo 3:

Obr. č. 3: Funkce masmédií (Mikuláščík, 2010, s. 265)

4 PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

Definici pojmu pedagogická komunikace najdeme v literatuře nespočet a více či méně se od sebe nepatrně odlišují. V Pedagogickém slovníku od autorů Průchy, Walterové a Mareše (2009, s. 191) je tento výraz vysvětlen jako zvláštní druh sociální komunikace. Toto sdělování je zaměřeno na dosažení pedagogických cílů. Má jasně určený obsah, společenské role účastníků a vymezeny nebo po dohodě stanoveny komunikační předpisy. Pedagogická komunikace se nevyskytuje pouze na školách či jiných vzdělávacích či zájmových institucích ale i například v rodinách samotných.

Gavora vysvětluje toto sousloví následovně: „*Pedagogická komunikace je výměna informací mezi účastníky výchovně-vzdělávacích cílů. Pedagogická komunikace se řídí osobitými pravidly, která určují pravomoce jejich účastníků*“ (Gavora, 1998, s. 22).

Svatoš (2006, s. 75) vykládá pojem pedagogické komunikace jako cílený proces komunikace mezi učitelem a žákem v jakémkoli výchovném prostředí. Ve své podstatě je výuková komunikace případem komunikace sociální; mají současně společné ale i naopak specifické rysy. Primárním cílem tohoto konkrétního dorozumívání je podílení se na vývoji vychovávaného a vzdělávaného jedince.

Jinou definici uvádí Mešková (2012, s.14): „*Komunikace mezi pedagogem a žákem se uskutečňuje nejčastěji ve třídě, může však probíhat v tělocvičně, na hřišti, v dílně, v klubovně. Není omezena prostorem školy.*“

Jelikož nám moderní doba dává k dispozici nespočet technických pomůcek a zařízení, nemusí nutně pedagogická komunikace probíhat na základě živé lidské práce. Dnes už na leckteré činnosti učitelé využívají spíše technických pomůcek, nežli aby vyučovali tzv. po staru. Jako příklad můžeme uvést nejčastěji se vyskytující interaktivní tabule, stropní dataprojektory apod.

4.1 Funkce pedagogické komunikace

Výchovné sdělování je v neustálém vývinu a z této příčiny se stále mění názory na její pedagogické funkce. Bez nároku na úplné znění uvádíme alespoň sedm funkcí:

1. Předávání informací.
2. Umožňuje společnou činnost účastníků.

3. Zprostředkovává oboustranné působení účastníků v tom nejširším smyslu včetně výměny sdělení, prožitků, postojů a emocí.
4. Vyjednává osobní i neosobní vztahy.
5. Formuje všechny aktéry vzdělávacího procesu, v první řadě však osobnosti žáků.
6. Je nástrojem k realizaci výchovy a vzdělávání.
7. Vytváří každý výchovně vzdělávací systém, přináší do něj pohyb, vývoj dynamiku, udržuje stabilitu (Mareš, Křivohlavý, 1995, s. 25 – 26).

Mešková uvádí: „*Pedagogická komunikace slouží k dosažení výchovných a vzdělávacích cílů, tedy jaké vědomosti a zručnosti má žák získat, jaké kompetence si má osvojit. Cíle nejsou totožné s komunikačním záměrem pedagoga, ten je výchovně-vzdělávacím cílům podřízen a má spíše operativní charakter*“ (Mešková, 2012, s. 14).

4.2 Účastníci pedagogické komunikace

Mezi nejčastější účastníky pedagogické komunikace považujeme učitele (vychovávaného) a žáka (vychoávajícího). Na první pohled nám musí být jasné, že se nejedná o rovnocenné partnery ve sdělování. Hlavním rozdílem v pedagogické komunikaci je oblast společenská a kvantita. Učitel, jakožto jednotlivec a zároveň autorita, komunikuje se třídou třeba o dvaceti až třiceti žáků. Také se tu střetávají role sociální a to zejména dospělý a dítě/teenager.

Gavora (2005, s. 26 – 27) uvádí vztahy ve třídě jako symetrické a asymetrické.

1. Symetrické vztahy

Jedná se o rovnocennou komunikaci mezi žáky, kteří mají stejná práva i možnosti. V případě vytvoření žákovských skupin může vzniknout tzv. vůdce, který bude mít větší rozhodovací právo než ostatní členové skupiny, tudíž se tato komunikace stane v žákovské rovině asymetrickou. Schéma asymetrických vztahů:

- žák – žák
- žák – skupina žáků
- žák – třída
- skupina žáků – skupina žáků
- skupina žáků – třída

2. Asymetrické vztahy

V tomto případě je jasné že mezi učitelem a žákem nejde o rovnocenné postavení a učitel je jasnou autoritou. Vymezuje kdo a s kým komunikovat smí, v jaké době, o čem, hodnotí správnost odpovědí. Schéma asymetrických vztahů:

- učitel – žák
- učitel – skupina žáků
- učitel – třída.

Vztahy mezi žáky jsou daleko složitějšími, než můžeme ve schématu vyčíst. Žáci si vytváří své role a postavení ve skupinách. Učitel může žáka pověřit specifickým úkolem, který ho pomyslně povýší nad ostatní. Nejběžněji dochází k vytváření různých vazeb vztahů při práci ve skupinách, kde zpravidla vzniká tzv. vedoucí skupiny, pod jeho vedením pak skupina efektivně pracuje. Efektivnost práce se ale vytrácí s výskytem více než jednoho dominantního člena skupiny, přičemž vznikají spory a nesouhlas.

Specifickou komunikací žáků je intrakomunikace, což je komunikace sama se sebou. Sdělování tohoto typu se neváže pouze k žákům, ale k myšlení člověka obecně a je jeho nedílnou součástí. Je to proces přehodnocování získaných poznatků, žák si vnitřně klade a zodpovídá na různé otázky, načež si vytvoří argumenty, následně zprávy formuluje. Zjednodušeně řečeno je to tzv. vnitřní monolog (Nelešovská, 2005, s. 30).

4.3 Pravidla pedagogické komunikace

Tak jako každá sociální komunikace má svá pravidla, nebude pedagogická komunikace žádnou výjimkou. Obecně lze říci, že tyto sdělovací normativy jsou formulovány částečně:

1. školou
2. pravidly chování určité pospolitosti
3. důsledkem střetu zájmů mezi pedagogy a žáky (Gavora, 2005, s. 25–26)

V obecném smyslu Gavora (2005, s. 33) chápe výraz pravidlo jako normu, tedy jaké jednání je žádoucí, přiměřené nebo dokonce nepřípustné. Společnost obvykle vyžaduje a očekává dodržování těchto norem k nastolení sociálního souhlasu. Pravidla tedy určují přijatelné nebo nepřijatelné chování aktérů komunikace. Nejvšeobecnějšími komunikačními pravidly jsou pravidla bázová, viz obrázek č. 4.

Bázová komunikační pravidla	
Znění pravidla	Zdůvodnění použití
1. Není dovolené skákat do řeči.	Soustavné přerušování hovoru partnera vede k rozbití komunikace. V komunikaci se používá široká škála nonverbálních signálů, kterými naslouchající dává najevo, že chce hovořit – zrakový kontakt, předklonění se, zdvižení ruky apod.
2. Není přípustný paralelní hovor dvou lidí (v tutéž chvíli může hovořit pouze jedna osoba).	Při paralelním hovoru dvou lidí je snižená či znemožněná percepce informací.
3. Partneři se musí v roli hovořícího a naslouchajícího pravidelně střídat.	Toto pravidlo vyplývá z předcházejícího. Jestliže paralelní hovor není přípustný, je potřebná „dělba práce“ v dialogu. Když hovoří jeden partner, druhý naslouchá. Potom si úlohy vymění.
4. Nejsou přípustné časté a dlouhé pauzy.	Tyto pauzy narušují informační tok. Mimo to se v naší kultuře ticho v přítomnosti dvou partnerů považuje ve většině situací za společensky nevhodné.
5. Naslouchající dává najevo, že věnuje naprostou pozornost hovořícímu.	Nezájem jednoho z partnerů o komunikaci může vést k ukončení komunikace.

Obr. č. 4: Bázová komunikační pravidla (Gavora, 2005, s. 33)

Pod pojmem pravidla se ve vzdělávací oblasti ukrývá jeden z nejdůležitějších školních dokumentů, školní řád. Škola je povinná ho mít vypracovaný a vyvěšený v každé své třídě a nechat ho veřejnosti volně dostupný k nahlédnutí. Obsahuje široce vyjmenovaná práva a povinnosti v žákovské komunikaci. Úskalím se stává jeho obsáhlost, jež si žáci mnohdy nemohou či nechtějí zapamatovat (srov. Mareš, Křivohlavý, 1995, s. 32, Nelešovská, 2005, s. 30).

Předpisy, které jsou výsledkem procesu střetu zájmů mezi vyučujícím a vyučovaným se velmi komplikovaně rozvíjí. Jako příklad se nabízí situace, kdy do třídy přichází nový

pedagog a žáci si jej začnou tzv. oťukávat. Nastávají okolnosti, při nichž děti testují, co učitel vydrží, co si k němu mohou a nemohou dovolit. Je na vychovateli aby ukázal jak moc je autoritativní, jaké nároky na žáky bude mít a co od nich bude očekávat. Zkrátka nastolit si se třídou komunikační pravidla (Nelešovská, 2005, s. 30–31).

Důležitou roli má i četnost pravidel, která chceme uplatňovat. Při velkém počtu pravidel dochází u žáků k nekázni, podle norem se nechovají. Pro užívání menšího množství pravidel můžeme uvést tyto důvody:

1. snazší zapamatovatelnost,
2. jednotlivost pravidla nabývá důležitosti,
3. aby žáci efektivně přemýšleli o svém chování, musí být pravidla funkční,
4. funkční pravidla vedou k soustředění pozornosti na účelné chování (Nelešovská, 2005, s. 31).

4.4 Výukové metody

Metoda, slovo pocházející z řeckého *methodos*, je označením pro cestu, postup nebo způsob vyučování. Pojem vyučovací metoda však charakterizuje působení pedagoga vedoucího žáky k dosažení předem vymezených vzdělávacích cílů (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 287).

Metody plní ve vzdělávacím procesu velmi důležitou úlohu, je prostředkem k dosažení cílů v každé uvědomělé činnosti. Významnou roli hraje také správný výběr metody, kterou v dané situaci chceme použít. V dnešní době je metoda výuky vymezována jako: „...*koordinovaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáků, který je zaměřen na dosažení výchovně vzdělávacích cílů.*“ (Maňák, 2003, str. 33).

Vyučovacích metod je obrovské množství a mnoho autorů sestavilo a stále sestavuje jejich klasifikační třídění. Jelikož jich je opravdu mnoho a navzájem se prolínají a doplňují, jejich třídění je do pevných klasifikačních skupin velmi obtížné. Pro jejich rozmanitost a složitost zmíním velmi stroze pár metod, které považuji za jedny z nejdůležitějších.

- a) Metody slovní (monolog, dialog, písemné práce, práce s textovým materiálem).
- b) Metody názorně demonstrační (pozorování, předvádění, demonstrace, projekce).
- c) Metody praktické (pracovní činnosti, laboratorní práce, výtvarná činnost,...).
- d) Metody aktivizující (diskuse, situační metody, inscenační metody, didaktické hry,...), (Skalková, 2007, s. 184–185).

4.5 Organizační formy vyučování

V oblasti organizačních forem vyučování si můžeme klást spoustu otázek. Zdali je lepší učit děti ve skupinách, nebo je nechat pracovat více individuálně? Kolik času je potřeba na zvládnutí učiva i s finálním hodnocením? Bude nám stačit vyučovací hodina? Nebo spíše vyučovací blok, který je časově náročnější? Všechny tyto otázky jsou důležitým obsahem rozhodnutí pedagoga, jakým stylem bude žáky učit a jakým způsobem bude vypadat učební činnost žáka (Bureš a kol., 2011, s. 173).

Organizační formy výuky jsou v obvyklém pojetí didaktiky pojímány jako vnější stránka vyučovacích metod. Představují nám systémové pojetí řízení a uspořádání výuky v jasně vymezené vzdělávací situaci. Organizační formy vyučování můžeme diferencovat podle uspořádání žáků, prostředí, ve kterém se žáci při výuce nacházejí, podle rozdělení rolí žáků vůči pedagogovi a času, ve kterém se výuka odehrává (srov. Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 148, Bureš a kol., 2011, s. 174).

Bureš a kol. (2011, s. 174) uvádí: „*Konkrétní podoba organizačních forem vyučování souvisí s vývojem institucionalizace vyučování na jednotlivých školských stupních a typech školy. Vznik, funkce, cíle a úkoly, rozsah a struktura učiva jednotlivých článků školské soustavy předpokládají konkrétní způsob organizace výchovně-vzdělávací činnosti v těchto institucích. Organizaci vyučování ovlivňuje také stupeň vzdělanostního rozvoje žáků, související s jejich věkem.*“

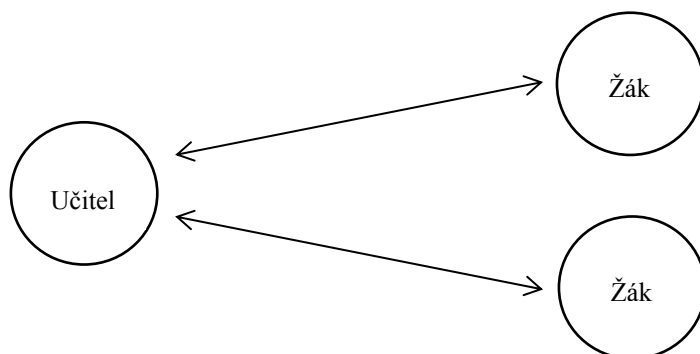
4.5.1 Vyučování frontální

Frontální neboli hromadné vyučování je charakteristické tím, že je zaměřena na všechny žáky současně. Všichni žáci slyší stejný výklad, mají stejné nebo podobné úkoly. Učitel tedy řídí výuku, vysvětluje učivo, podává žákům výklad, využívá písemných prací, komunikuje se žáky prostřednictvím dialogu apod. Za výchozí charakteristiky této formy učení můžeme tedy považovat následující body:

- Plánovitá, soustavná práce s vymezenou skupinou žáků v určeném čase.
- Vyučovací hodina obsahuje dílčí didaktický cíl.
- Osobní kontakt se třídou je základem komunikace a procesů vzájemného působení.

Frontální vyučování patří mezi nejrozšířenější a nejběžnější organizační formu výuky ve školách. Poskytuje totiž učiteli lepší organizaci sdělování, hovoří vždy jeden člověk (učitel nebo žák), což vede k lepší udržitelnosti disciplíny ve třídě. Komunikační struktura tohoto

typu vyučování je vertikální dvousměrná komunikace pedagoga na žáky viz obrázek č. 5, v níž je uplatněno oboustranné sdělování učitele s jednotlivými žáky ve třídě (srov. Bureš a kol., 2011, s. 174, Gavora, 2005, s. 117, Skalková, 2007, s. 221).

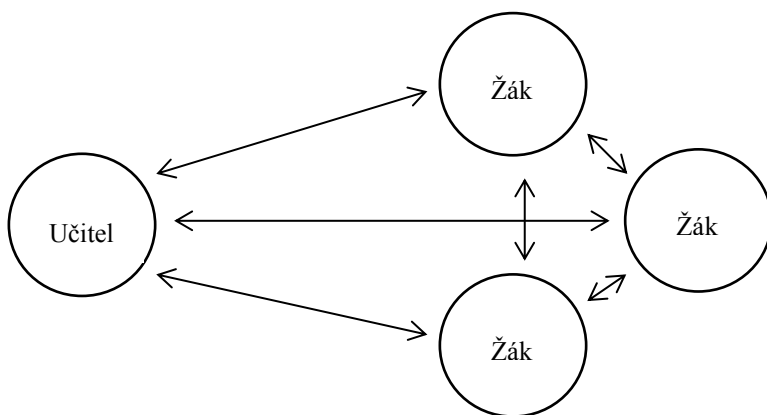
Obr. č. 5: Komunikační struktura ve frontálním vyučování (Bureš a kol., 2011, s. 174)

4.5.2 Vyučování skupinové

Skupinové vyučování dovoluje produkci interaktivních situací a tím přispívat k příhodné atmosféře pro učení žáků, což chápeme tak, že učitel myslí sociálně-psychologicky a sociálně-pedagogicky. Tento typ organizačního způsobu vyučování tedy můžeme definovat jako organizační formu, ve které se utvářejí skupiny žáků, nejčastěji 3 až 5členné, jenž při řešení kolektivního úkolu kooperují (Skalková, 2007, s. 224–225).

Žáci jsou rozděleni učitelem nebo spontánně sami do skupin podle různých kritérií, např. podle úrovně složitosti zadaného úkolu, podle povahy činnosti, podle didaktického tempa žáků. Komunikace při tomto vyučování je obousměrná, poměr mezi sdělovateli je symetrický. Interakce mezi žáky je velmi intenzivní, reagují na sebe, kladou si vzájemně otázky a odpovídají si na ně. Nakonec přichází fáze dialogu s učitelem, kdy skupina žáku získá zpětnou vazbu na své domněnky a závěry (srov. Gavora, 2005, s. 118, Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 215).

Celou komunikace velmi dobře vystihuje schéma na obrázku č. 6.

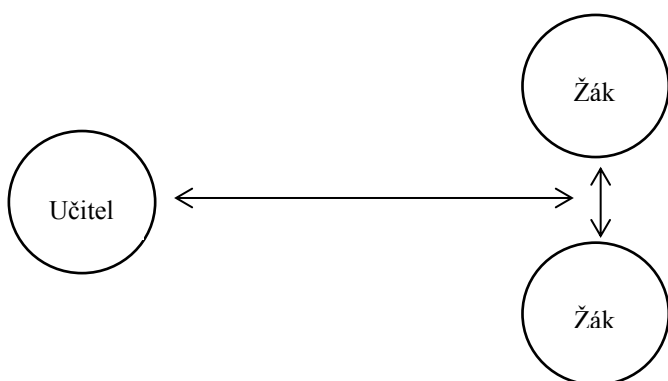

Obr. č. 6: Komunikační struktura skupinové organizační formy (Bureš a kol., 2011, s. 175)

4.5.3 Vyučování individuální

Skalková (2007, s. 229) vystihuje a v podstatě definuje pojem individualizace následovně: „Princip individualizace spočívá v tom, že práce je přizpůsobena každému žáku na základě poznání jeho možností.“

Individuální formu vyučování tedy považujeme za opak vyučování frontálního, učitel zde pracuje pouze s jednotlivcem, popřípadě velmi malou skupinkou žáků (nejčastěji ve školách s uměleckým zaměřením, jazykových školách, autoškole apod.). Objevuje se zde komunikace dvojsměrné struktury – každý komunikuje s každým, viz obrázek č. 7. Tím, že je v tomto případě sdělování tak intenzivní je ve svých výsledcích daleko efektivnější a účinnější (Bureš a kol., 2011, s. 174–175).

Obr. č. 7: Komunikační struktura individuální formy vyučování (Bureš a kol., 2011, s. 175)

Skalková (2007, s. 220) se souhrnně vyjadřuje k frontálnímu, skupinovému a individuálnímu vyučování následovně: „Tyto organizační formy se v praxi ovšem prolínají

a podporují, každá z nich je používána v mnoha konkrétních variantách. Učitel volí tvořivě nejvhodnější z nich v závislosti na:

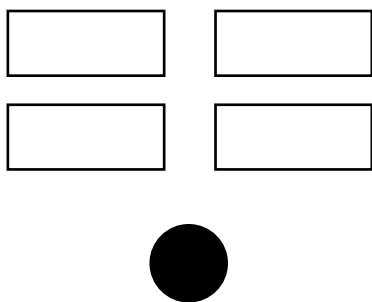
- *cíli své práce,*
- *charakteru látky,*
- *přípravenosti a specifických potřebách žáků i jejich individuálních zvláštностech,*
- *možnostech, které má v dané škole k dispozici.“*

4.6 Uspořádání učebny

Uspořádání učebny v pedagogickém procesu zastává také jednu z důležitých funkcí, zajistí pohodlí při výuce žákům (dostatek prostoru, dobrý výhled na tabuli,...) a samozřejmě i učiteli (snadný a rychlý pohyb po učebně,...). Při dobré úpravě školní třídy má zajisté význam to, jak je učebna velká a jaký má tvar, akustická vybavenost a zařízení, které se v ní nachází (nábytek, didaktické pomůcky apod.) (Nelešovská, 2005, s. 36 – 37).

- Tradiční uspořádání učebny

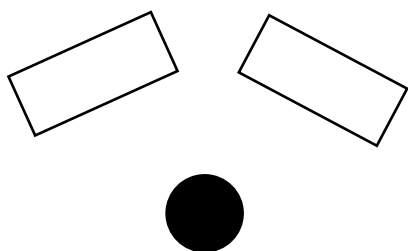
Nejčastěji využívané při hromadném nebo frontálním vyučování, kdy učitel stojí v čele třídy a lavice s žáky jsou uspořádány v řadách před ním, viz obrázek č. 8 (Nelešovská, 2005, s. 37).

Obr. č. 8: *Tradiční uspořádání učebny (Nelešovská, 2005, s. 37)*

- Krokav

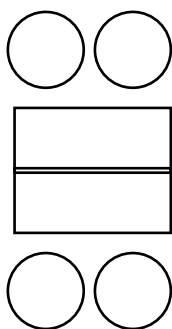
Je obdobou uspořádání tradičního, uplatňuje se v menších třídách s větším počtem žáků. Opět je učitel v čele třídy a před ním lavice s žáky, viz obrázek č. 9 (Nelešovská, 2005, s. 38).

Obr. č. 9: Krokav (Nelešovská, 2005, s. 38)

- Uspořádání pro skupinovou práci

Tenhle typ nám umožňuje využít podlouhlých nebo kulatých stolů a žakovské židle jsou umístěny kolem nich. Jak název napovídá, využívá se při skupinových pracích, kdy žákům toto rozmístění nábytku zajistí snadnou komunikaci, viz obrázek č. 10 (Nelešovská, 2005, s. 38).

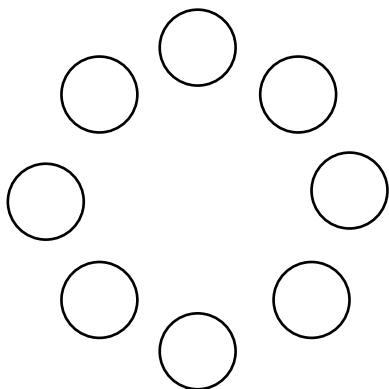

Obr. č. 10: Uspořádání pro skupinovou práci (Nelešovská, 2005, s. 38)

- Kruh

Docela rozšířená úprava třídy zvláště na prvních stupních základních škol. Zde se využívá koberce, na který si děti mohou do tvaru kruhu umístit židličky nebo se posadí přímo na zem. Toto rozmístění podporuje diskuse a přímou komunikaci, viz obrázek č. 11 (Nelešovská, 2005, s. 38–39).

Obr. č. 11: *Kruh* (Nelešovská, 2005, s. 39)

5 ETICKÁ VÝCHOVA

Etická, neboli také mravní výchova má za cíl výchovně působit na rozum, představy, postoje, city, vůli a jednání žáka tak, aby byly v harmonii s všeobecně uznávanými zásadami etiky. V současné době se na tuto oblast vzdělávání klade velký důraz a ve školních kurikulech je proto začleněna jako prioritní vzdělávací cíl. Etická výchova vychází z mravních hodnot a humanistických tradic (úcta k životu a lidem, k lidské práci a kultuře, k respektu, k pravdě apod.) (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 159).

Definovat tento pojem lze i jako výchovu, která spočívá v aktivitách, které jsou záměrně směřovány k vychovávaným a mají za úkol podpořit jejich šetrnost vůči sobě a vůči světu ve svém okolí (Muchová, 2015, s. 110).

Lencz uvádí, že *„...cieľom je vychovať mravného človeka v zmysle pozitívnej hodnotovej orientácie, ktorá spočíva v úcte k človeku a k prostrediu, v ktorom človek žije. Etická výchova podporuje prosociálnosť, humánne správanie človeka, pomáha budovať harmonické vzťahy v rodine, na pracovisku, medzi spoločenskými skupinami, medzi národmi“* (Lencz, 1992, s. 3).

Etická výchova je velmi rozsáhlá oblast, která se neřeší jen v rámci vyučování jednoho předmětu, nýbrž se týká chodu celé školy. Přesto v rámci etické výchovy může učitel upustit od strukturované hodiny plné úkolů a „nalinkovanému“ průběhu a věnovat se žákům osobitým stylem. Když pohlédneme na věc z druhé strany, především zaměříme-li se na hodiny například dějepisu, historie, estetické výchovy a dalších, můžeme vidět, že i v těchto předmětech nalezneme prostor a příležitost k dialogu se žáky o etických problémech a vést je k dlouhodobému mravnímu chování. Je to pro pedagoga náročnou disciplínou vyžadující intuici, citlivost pohledu na věc, kladný přístup a hodnoty, proto je také velmi důležité, aby byla učitelům co nejvíce problematika etické výchovy přiblížena a byli seznámeni s přístupem a metodami etické výchovy (Lencz, 1992, s. 3).

Principem etické nauky je vytvořit v jedinci respekt k osobitosti druhých, podpořit žáky nebo studenty v nezávislém a hlavně zodpovědném rozhodování, pokud nastanou příhodné podmínky tak realizovat zážitkové aktivity a zajistit kvalitní pedagogický sbor, který bude výchovně působit svým vlastním příkladem. Etická výchova se skládá ze čtyř hlavních složek. Těmi jsou výchovný program, výchovné metody, výchovný styl a prosociálnost (Etická výchova, 2013).

5.1.1 Cíle etické výchovy

Etická výchova je záležitostí neustále se formující, ustavičně se vytváří prostor pro morální zkušenosti a jejich vyhodnocování žáky ve školním prostředí. První pojetí definuje cíle etické výchovy tak, že je úzce spjat pojem morální kompetence, jež se běžně užívá v zemích Evropy, kde se mluví německým jazykem, a je definován jako „morální způsobilost“ nebo též „morální dospělost“. Druhý přístup vyzvedá klasické pojetí morální výchovy a teorii socializace, která si pokládá otázky, k jakým důležitostem, stanoviskům a ctnostem je povinen dospět, aby se z něj stal člověk morální, společností akceptovaný? Působí to tak, že etická kompetence by měla být složená z vícera dovedností postihujících mínění, konání, percepce a komunikaci jedince (Muchová, 2015, s. 200–201).

Stanovení cílů v učitelské profesi je věcí daleko praktičtější a všednější. Základní dispozicí u učitelů je jejich přesvědčení o jedinci, který i přes všechny eventuální morální chyby, jež se dopustil, je schopen odlišovat dobré od zlého a je tak způsobilý být osobou nezávislou a rozvážnou. Cílem je tedy vést žáka tak, aby dospěl na určitou etickou úroveň morální zralosti, přičemž mu k docílení pomůže efektivní a specializované vzdělávání kvalifikovaných pedagogů (Vacek, 2008, s. 85).

5.1.2 Výchovný styl v etické výchově

Předmět tohoto typu potřebuje a přepokládá specifický výchovný styl a přístup. Vztah mezi žákem a pedagogem je také specifičtější nežli v jiných předmětech, neboť v tomto oboru pozitivních výsledků často nedosáhneme například autoritativním přístupem. Naopak radostný, partnerský a kamarádský přístup je v tomto oboru vítán (Etické fórum, 2014, s. 9).

Etické fórum (2014, s. 9–10) formuluje základní pravidla výchovného stylu etické výchovy následovně:

- *„Vytvořme z třídy výchovné společenství.*
- *Přijměme dítě takové, jaké je a projevujeme vůči němu přátelské city.*
- *Připisujeme dětem pozitivní vlastnosti, zejména prosociálnost, vyjadřujeme pozitivní očekávání.*
- *Formulujeme jasná a splnitelná pravidla hry.*
- *Reagujeme na negativní jevy klidným poukázáním na jejich důsledky (induktivní disciplína).*
- *Nabádejme, je to osvědčený prostředek výchovy. Vybízejme je k pozitivnímu chování.*

- *Odměny a tresty použijeme opatrně.*
- *Zapojme do výchovného procesu i rodiče.*
- *Budme nositeli radosti.*“

5.1.3 Metody etické výchovy

V této podkapitole se budeme věnovat rozboru metod, které se v rámci etické výchovy užívají. U různých autorů najdeme odlišující se dělení, mě osobně nejvíce zaujalo třídění podle Střelce (1998, s. 78), které vypadá takto:

- a) Podle postavení vychovávajícího – metody (1) přímého a (2) nepřímého působení.
- b) Podle stránek osobnosti – metody kognitivní, emotivní, a aktivní.
- c) Podle hlavního prostředku působení – metody slovní, názorné, činné.
- d) Podle stupně aktivity vychovávaných – metody pasivní, aktivní a samostatné.

Více se si rozvineme a upřesníme výše zmíněný bod a), tedy dělení metod podle postavení vychovávajícího, metody přímého a nepřímého působení. Jelikož je i toto dělení velice rozsáhlé, bude uvedeno jen pár metod, které považuji za nejdůležitější a nejběžnější.

1. Přímé (direktivní) metody

Tyto metody pedagog drží tzv. „pevně v ruce“ a žák plní úkoly víceméně pasivním způsobem. V minulosti byly tyto postupy užívány k výchově tzv. „socialistického člověka“, tedy jedince poslušného, smýšlejícího v souladu s režimem.

- Metoda požadavku

Spočívá v přímé práci se vzdělávaným, nejčastěji má toto působení slovní podobu. Cílem této metody je utvoření respektu u dítěte k dané normě bez většího pochopení – dosáhne tedy vnější kázně. Toto se dotýká zejména dětí z období raného dětství a mladšího školního věku (Vacek, 2008, s. 87).

- Metoda vysvětlování

Bezprostředně navazuje na metodu požadavku a objevuje se v souladu s postupujícím věkem vychovávaných. Pedagog nebo vychovatel odpovídá na otázky „proč“ a tím vede žáky k samostatnému zdůvodnění si svého počínání, zda je v harmonii s etikou či nikoli. Tuto metodu lze užít v individuálním i skupinovém vyučování. Účinnost metody se zvyšuje s kreativním a srozumitelným podáním obsahu a snižuje s neustálým předkládáním hotových pouček a etických odůvodnění (Vacek, 2008, s. 88).

- Metoda příkladu

Má za úkol předvést žákům způsoby vyjadřování ve smyslově pochopitelné formě, nebo aby si toto chování dovedli představit. Střelec (1998, s. 84) ve své literatuře uvádí: „*Účín metody příkladu se opírá o instinkt napodobovací, který je u dětí velmi silně vyvinutý. (...) Úkolem metody příkladu je upevnit žádoucí chování dětí vytvořením názorných a přitažlivých vzorů chování.*“

- Metoda cvičení

Je zaměřena na výchovu kýžených aktivit u dětí. Specializuje se na vlastní průběh činnosti, jež je nástrojem výchovy mravních vlastností. „*Cvičením rozumíme mnohonásobné opakování požadovaného jednání. (...) Výsledkem cvičení (...) je zvyk, totiž potřeba jednat navyklym způsobem*“ (Střelec, 1998, s. 88).

2. Nepřímé (indirektivní) metody

Uplatněním ve větší míře metod indirektivních docílíme dlouhodobějšího a stálejšího ovlivnění povahy žáků, etických vlastností a hodnotové orientace. Metody lze volně rozdělit na nespecifické a specifické. Nespecifické charakterizuje jakákoli činnost s úmyslem kladně utvářet mravní vlastnosti u vychovávaného a spadá sem metoda pověřování jednotlivce úkolem nebo funkcí a metoda utváření samosprávy a spolupráce. Naopak u specifické metody se jedná o proces z hlediska dlouhodobého formativního účinku pokládaný za nenahraditelný. Patří sem problémové situace s morálním obsahem, analytická diskuzní metoda a hry s morálním obsahem (Vacek, 2008, s. 95–97).

Střelec (1998, s. 79) celkově k metodám mravní výchovy dodává: „*Každá metoda má ve výchovném procesu svou specifickou funkci vzhledem k výchovné situaci. Žádnou z metod nelze proto preferovat a mechanicky uplatňovat na úkor metod ostatních. Volba metody pro ten který případ je prubířským kamenem pedagogického mistrovství. Není žádného zaručeného receptu, není univerzálního nástroje.*“

5.1.4 Prosociálnost

Pedagogický slovník tento pojem definuje jako počínání jednoho nebo více osob v souladu se zákony dané společnosti, nebo jako chování a konání, které je zaměřeno k jednání pro dobro ostatních, chování zdvořilé, procítěné, s tendencí pomáhat a ochraňovat druhé (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 226 – 227).

Z pohledu etické výchovy má prosociální osobnost tyto charakteristiky:

- projevuje empatii s lidmi, kteří mají nějaké problémy,
- má radost, když může někoho potěšit dárkem, nebo se s ním o něco rozdělit,
- pokud je potřeba vynaložit snahu ve prospěch někoho jiného – neváhá,
- nezávidí úspěchy ostatním
- je chápavý k starostem a problémům druhých (Etická výchova, 2013).

Zjednodušeně řečeno je prosociálnost cílem mravní výchovy, vede člověka jednat správným a etickým způsobem, aniž by ze svého počínání těžil jakýkoli proviant jako například peněžní odměnu, slovní pochvalu, naturální odměnu aj.

5.2 Etická výchova ve škole

Mravní neboli etická výchova se v dnešní době vyučuje ve více než šestnácti zemích v Evropě. Je jasné, že se stát od státu výuka liší například v postupu výuky, zařazením ve školních dokumentech a obsahem. V České republice je tento předmět poměrně nový, proto se v mnoha školách nevyučuje přímo, i když možnost tu je, ale v rámci jiných předmětů nebo je součástí průřezových témat (Etická výchova, 2013).

Pokud si klademe otázku, zda etická výchova patří do škol či nikoli, stačí, když si položíme otázku, zda by se měla škola vzdát zprostředkování etických norem a hodnot, a odpověď by měla být jasná – ne neměla. Škola by měla u žáků kvalitně rozvíjet hodnotovou orientaci a sociálně-osobnostní vlastnosti, schopnost porozumět sobě samému a získávat respekt k druhým (Muchová, 2015, s. 146–147).

Zavést etickou výchovu do škol je velmi zdlouhavým a komplikovaným problémem už několik let. Mnoho odborníků se v této problematice rozchází svými názory, někteří jsou přesvědčeni, že se jedná jen o omyl ministerstva školství, druzí zase zastávají mínění toho, že etická výchova je neoddelitelnou složkou výuky na školách. Již dnes existuje průřezové téma „Osobnostně sociální výchova“, která obsahuje spoustu aspektů řešících mnoho etických problémů. Bohužel se tohle může učitelé jevit jako ta výše zmíněná „ministerská mýlka“ a je

možné, že ji budou vnímat jako jakýsi útok na jejich práci na vzdělávacích programech. Mravní výchova se tedy do škol a jejich učebních plánů dostává velmi pomalu (srov. Etická výchova, 2013, EDUin, 2010).

Česká školní inspekce provedla koncem roku 2015 a začátkem roku 2016 šetření na téma Etická výchova v předškolním, základním a středním vzdělávání. Celá tato akce se skládala ze dvou částí, ze zjišťování informací pomocí on-line dotazníků a prezenční inspekční činnosti. Předmětem zkoumání bylo například, zda pedagogové absolvovali další pedagogické vzdělávání, jestli je na základních a středních školách vůbec etická výchova zavedena, jaké tematické oblasti do edukačního procesu zařadili nebo jaké metody a didaktické pomůcky používají. Dále bylo šetřeno, do jaké míry školy užívají programů a projektů nabízených vnějšími organizacemi (ČŠI, 2016, s. 3).

Své šetření Česká školní inspekce uzavírá takto: „*Více než třetina základních škol nemá zařazenu etickou výchovu v ŠVP. Více než polovina z nich nezavedla etickou výchovu z důvodu nedostatku časové dotace, u škol jen s 1. stupněm je častým důvodem také neproškolenost pedagogického sboru. Přibližně dvě pětiny škol plánují etickou výchovu v budoucnu zavést (nejčastěji od roku školního roku 2017/18), a to v podobě integrace témat etické výchovy do několika jiných předmětů.*“ (ČŠI, 2016, s. 25), dále „*Více než šestina středních škol nemá zařazenu etickou výchovu v ŠVP. Více než tři pětiny z nich nezavedlo etickou výchovu z důvodu nedostatku časové dotace. Více než čtvrtina škol chce etickou výchovu v budoucnu zavést.*“ (ČŠI, 2016, s. 26).

Dále byl zjištěn nedostatek spočívající v nedostatečné proškolenosti pedagogického sboru, načež jsou schopni kvalitně vyučovat tento předmět jen školní metodici prevence a pedagogové, kteří mají etickou výchovu z části zařazenou v předmětu, který vyučují. Nejčastějšími metodami používané při výuce je řízený rozhovor, vyprávění, vysvětlování, diskuse a výklad. Nejvyužívanějšími prostředky a materiály jsou tištěné publikace a pracovní listy (ČŠI, 2016, s. 22–24).

5.3 Rámcový vzdělávací program

„*Rámcové vzdělávací programy vymezují cílové zaměření vzdělávání na daném stupni / pro daný obor vzdělávání a očekávané výstupy. Charakterizují je priority, cíle, klíčové kompetence, a obsah v širších oblastech. (...) Na základě těchto rámcových programů školy vytvářejí škol. vzdělávací programy, přizpůsobené podmínkám regionu a lokality.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 242).

Tyto programy vycházejí ze současné strategie vzdělávání, kde je zdůrazněna důležitost klíčových kompetencí, poukázáno na jejich provázanost s edukativní náplní. Prostřednictvím nabytých kompetencí může jedinec snáze uplatňovat získané znalosti a dovednosti v praktickém životě. Rámcové vzdělávací programy nám také přinesly jasnou formulaci předpokládané úrovně vzdělání určenou pro veškeré absolventy konkrétních fází vzdělávání. Také podporují samostatnost pedagogů a posiluje jejich odpovědnost za výsledky edukativního procesu (RVPZV, 2013, s. 10).

5.3.1 Cíle Rámcového vzdělávacího programu

Cílem a obsahem vzdělávání je obohatit žáka souborem tzv. klíčových kompetencí a to na pro ně dosažitelné úrovni. Tyto kompetence je připraví na jejich další případné vzdělávání a uplatnění se ve společnosti. Osvojení si těchto dovedností je velmi zdoluhavý a složitý proces, který se tvoří a přetváří celý život. Ve sféře základního vzdělávání se vymezuje šest klíčových kompetencí, těmi jsou:

- Kompetence k učení,
- kompetence k řešení problémů,
- kompetence komunikativní,
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence pracovní (RVPZV, 2013, s. 14–17).

Nejefektivnějším způsobem nabytí těchto kompetencí je zážitková pedagogika. Mezi její znaky patří subjektivní zážitek žáka k pozitivním postojům, jejich následné vytvoření a upevnění. Na základě toho si žák vybuduje svůj osobitý hodnotový systém, podle kterého se ve svém rozhodování dále řídí. K tomuto rozvoji personálních a interpersonálních kompetencí žáka mohou být použity metody jako skupinová práce, kooperativní učení, projektové vyučování a interaktivní způsoby výuky (Etické fórum, 2014, s. 6).

5.3.2 Význam etické výchovy v Rámcově vzdělávacím programu

Co bylo příčinou vstup etické výchovy do rámcového vzdělávacího programu? Přispěl k tomu častější výskyt rizikového chování u žáků, který následně vedl k disciplinárním problémům. Přispěli k tomu i sami pedagogové, kteří žádali větší uspořádanost v řazení etické výchovy ve školních osnovách, čímž odstartovali různá školení, kde měli příležitost se dostat

do kontaktu s různými příklady z praxe, které pak mohli ve výuce sami použít (srov. EDUin, 2010, Etická výchova, 2013).

Roku 2007 se konečně etická výchova začlenila do řad k dalším předmětům, které souhrnně tvoří kategorii tzv. Doplnujících vzdělávacích oborů. Prakticky se tyto obory využívají jako povinný či nepovinný edukativní obsah. Školy tento předmět, jako takový, spíše ignorují, opomíjejí a necítí potřebu jej řadit do učebních plánů. Obnášelo by to totiž přepracování školních vzdělávacích programů, což podle mého názoru, učitelé vnímají spíše jako nadplán náplně jejich práce, než jako přínos pro žáky či studenty (Etická výchova, 2013).

Mravnímu rozvoji jedince je dnes poskytnuta zvláštní pozornost v průřezovém tématu „Osobnostní a sociální výchova“. Je to specifická tematická oblast, která se zabývá řešením problémů, rozhodovacími dovednostmi, hodnotami a postoji, praktickou etikou a morálkou všedního dne. Osobnostní a sociální výchova se zabývá rozvojem a růstem jedince zejména pomocí vývoje společenského ovlivňování a sociálního učení za přítomnosti více osob (Etická výchova, 2013)

O tom, zda etická výchova jako další doplňující obor do škol patří či nikoli, se vedly dlouhé diskuze. I přes to, že byl předložen a prezentován koncept projektu výchovy k prosociálnosti od R. Roche Olivara a L. Lencze, nebyl zveřejněn jednoznačný výsledek a odpověď na otázku, zda se toto pojetí výchovy k prosociálnosti má stát stěžejním pilířem pro tento rodící se obor. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy tuto koncepci nakonec přijalo a s účinností dne 1. 9. 2010 zavedlo doplňující vzdělávací obor etická výchova (Bureš a kol., 2011, s. 290–291).

5.4 Úhly pohledu na etickou výchovu

Názorů na tuto problematiku je nespočet a běžně se od sebe více či méně liší. Stanoviska samotných učitelů, prezentovala ve své tematické zprávě České školní inspekce (2016, s. 26) následovně: „*Pedagogové všech stupňů škol mají o etické výchově mnohdy takovou představu, která je odlišná od koncepce etické výchovy uvedené v RVP, kde je obsahově i stylem výuky pojata komplexně a vyžaduje systematický přístup. Školy si však většinou vybírají pouze některá témata bez vzájemné návaznosti, čímž se snižuje účinek na pozitivní formování jedince a rozvoj měkkých dovedností, které má etická výchova přinášet.*“ Učitelé, kteří již etickou výchovu vyučují, potvrdili značné zlepšení v komunikaci (ať mezi žáky samotnými nebo mezi žákem a učitelem), v chování a ve vztazích mezi žáky. Děti se

s větší chutí zapojují do aktivit, jsou tolerantnější, otevřenější ve sdílení svých názorů, cítí se ve škole více bezpečně (ČŠI, 2016, s. 25–26).

Téma komentovalo i nespočet známých osobností. Jejich výroky a postoje jsou citovány níže:

Prof. PhDr. Vladimír Smékal, CSc., jeden z našich předních psychologů stále působící jako profesor Masarykovy univerzity, se o etické výchově vyjádřil následovně: *„Etická výchova je preformována občanské zralosti a celkové kultury osobnosti naprosto zásadní a nenahraditelná proto, že rozvíjí v lidech úctu k hodnotám i potřebu dodržovat určité zásady slušného jednání, prosociální orientaci respektive tomu, čemu se říká sociální perspektiva, čili uvědomovat si, co svým jednáním a svými slovy způsobují druhým a to se nedá ničím nahradit, ale nesmírně důležité je, aby tady to pěstování tady té solidarity, sounáležitosti, úcty k oprávněným zájmům druhých, aby byl realizován formou zážitku, formou využití osobních zkušeností a životních situací. Nemůže to být realizováno formou poučování a moralizování“* (Vladimír Smékal o Etické výchově, 2013).

Český publicista a bývalý šéfredaktor časopisu Vokno František Stárek, vypovídá na toto téma takto: *„Etika je něco, co je pro každý vzdělávání podkladem, takže já si myslím, že etická výchova patří do škol, a protože ne každá rodina je schopna se tímhle tím úkolem prokousat“* (František Stárek – O Etické výchově, 2013).

Mladý herec, známí hlavně u mladistvích, Jiří Mádl se k problematice vyjádřil: *„Já si myslím, že etická výchova by se měla zavádět do škol, ale měla by se nejprve umět učit. Jo. Protože to, si myslím, je největší problém, že se z toho dělá nějaký jako morální povídání, nějaký kázání a jinak to nemá cenu. Myslím si, že ani matika by se neměla učit, pokud to u nás někdo neumí“* (Jiří Mádl o Etické výchově, 2013).

Dr. Ing. Vratislav Kulhánec je českým businessmanem a bývalým předsedou Českého svazu ledního hokeje. Působil také jako prezident Sdružení automobilového průmyslu, dále jako viceprezident Svazu průmyslu a dopravy. Dnes je členem dozorčí rady Pojišťovny Kooperativa a ve vědecké radě Vysoké školy ekonomické v Praze. O etické výchově řekl: *„Od základní školy by se měla přednášet etika, protože jak se říká, starého psa už novým kouskům nenaučíš, a proto tohle to téma, které speciálně v téhle zemi je hodně pozapomenuté, když se podíváme na ty nejvyšší kruhy tak co se jako etiky týká velmi málo, právě proto, že v jejich mládí na základní škole případně pak i na gymnáziu výuka etiky byla zapomenuta“* (Vratislav Kulhánec o Etické výchově, 2013).

Jedna z našich nejznámějších zpěvaček, Lucie Bílá zavedení etické výchovy do škol komentuje takto: „*Jsem přesvědčená o tom, že Desatero Božích přikázání jsou jenom pravidla slušného chování a to se musí pořád a dokola opakovat a učit se, protože kdo to neví, tady to desatero, tak strašně bude jednou bit, protože peklo není tam, až někam odejdeme, peklo pak bude tady*“ (Lucie Bílá, 2013).

Prof. PhDr. Jan Sokol, Ph.D., CSc. je českým filosofem a překladatelem filosofických textů, působí také jako vysokoškolský pedagog, publicista a v současné době vykonává funkci člena správní rady Etická výchova, o.p.s. Pořádá přednášky na mnoha českých i zahraničních universitách. I profesor Sokol se vyjádřil na tuto tematiku a to následovně: „*Zavedením etické výchovy ve školách podporuji. Ona má přinejmenším dvojitý význam. Za prvé se nesmí stát, abychom zapomněli, že mezi právem a dobrým životem je obrovský prostor souborů. Lidé se musí naučit, že tenhle prostor není prázdný, že je rozdíl, že to není tak, že když mě nezavřou, tak že je všechno v pořádku. Druhá věc, to znamená, musí se o tomhle veřejně mluvit. Abychom o tomhle mohli veřejně mluvit a dávalo to smysl, tak se to musíme také naučit. A to jsou ty dvě věci, které bych od té etické výchovy čekal*“ (Prof. Jan Sokol – O Etické výchově, 2013).

Český herec, moderátor a recitátor Alfred Strejček, který významně přispěl svou prací pro Český rozhlas a divadla jako je Divadlo Jiřího Wolкера a Divadlo za branou II., svůj názor interpretuje takto: „*Má-li se zavádět etická výchova do škol, a proč, je otázkou naprosto zásadní a stejně tak jednoznačná bude má odpověď – samozřejmě že má a dokonce musí, protože etika je tmelem každé lidské společnosti. Etiku vyhlášovali a podporovali Karel IV., Jan Amos Komenský, a kdybych měl využít alespoň jeden citát, právě Komenského, pro toto téma, tak by zněl: „Někoho učit musí znamenat vést od věci známé k věci neznámé a někoho vést a učit musí znamenat činnost mírnou a ne násilnou, plnou lásky a nikoli nenávisti.“ a já myslím, že tento návod platí nejenom pro učení, ale pro mezilidské vztahy vůbec a to je etika, tolik potřebná právě do dnešní doby*“ (AlfredStrejcek, 2013).

Naše bývalá sportovní gymnastka, trenérka a hlavně mnohanásobná olympijská vítězka, mistryně světa, mistryně Evropy a Sportovkyně roku Československa, Věra Čáslavská, komentuje problematiku následovně: „*Já jsem přesvědčená, že etická výchova ve školách je důležitá. Já bych ji dokonce zavedla už i od první třídy, protože záleží, že jo, na tom jakou formou, ale když by to bylo formou hry, soutěží, tak i ti nejmenší z nejmenších, prostě už musí dostat do krve, jako jistou etiku a tak dále. Když je ve školách, anebo vůbec pro život, důležitá tělesná výchova, tak to je na stejné úrovni. Nemohu říci, co je důležitější, ale ta etická*

výchova, tak jako tělesná výchova, je prostě pro rozvoj dítěte nesmírně důležitá. Já si osobně myslím, že i učitelé totiž budou povinováni sami sobě, jako tu etiku, nějakou formou prostě taky ctít. Protože když ji budou přednášet dětem a budou děti vychovávat, takže děti mají v učitelích vzor a není možné, aby nějaký člověk, který prostě je na hony vzdálený těmto zásadám a principům, tak aby něco těm dětem hlásal. Takže ona je to zpětná vazba, že vlastně my, dospělý, opravdu si také musíme uvědomit, jak jednáme, jak se chováme a tak dále. Takže myslím, že tady od toho to začíná, že to je prostě tak jakoby sebevýchova, sebeúcta k sobě samému a učit to už ty děti a musí to jít od nás“ (VeraCaslavská, 2013).

Naopak negativní reakcí na tuto problematiku překvapil Tomáš Feřtek, tiskový mluvčí EDUin, který pronesl: *„Etická výchova je jen jeden z konkrétních případů, kdy ministr, pravděpodobně z neznalosti, torpéduje proměnu českého vzdělávání. A není to o nic přijatelnější proto, že to nejspíš dělá v upřímné představě, že takhle to bude rychlejší a efektivnější. Jen tím zvýší demotivaci a otrávenost učitelů, kteří už teď mají pocit, že vyvíjet vlastní iniciativu a vymýšlet, jak a co mají učit, se nevyplácí“ (EDUin, 2010).*

6 PRAKTICKÁ ČÁST

Jako výzkumnou metodu pro svou práci jsem si vybrala kvalitativní metodu zakotvené teorie. Pojem kvalitativní výzkum Strauss a Corbinová (1999, s. 10) definují takto: *„Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů. Některé z údajů mohou být kvantifikovány, jako jsou například údaje ze sčítání lidu, ale analýza samotná je kvalitativní.“*

Jako konkrétní kvalitativní metodu jsem si, jak už jsem výše zmínila, vybrala zakotvenou teorii. *„Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Proto se shromažďování údajů, jejich analýza a teorie vzájemně doplňují. Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné“* (Strauss, Corbinová, 1999, s. 14).

Zakotvená teorie musí splňovat čtyři podstatné rysy, podle nichž je hodnocena vhodnost teoretického základu pro jasně vymezený jev. Těmito čtyřmi kritérii jsou: shoda, srozumitelnost, obecnost a kontrola. Je to tedy jakýsi popis, který se vyznačuje podrobností, flexibilitou a poměrnou výstižností. Výsledkem je většinou souhrn teoretických závěrů a východisek zkoumané reality. Cílem zakotvené teorie je vytvoření soustavy poznatků, která spolehlivě koresponduje se zkoumanou oblastí a objasňuje ji. Hlavním úkolem výzkumníka je snaha dobře porozumět člověku, vytvořit jakési pouto mezi tázanou osobou a osobou pozorovatele a proniknout do situace týkající se figurantů výzkumu. Výhodou tohoto zkoumání může být schopnost poukázat na nová fakta a v důsledku toho vznikají nové hypotézy (Strauss, Corbinová, 1999, s. 14–17).

6.1 Řešený problém výzkumu

V úvodní teoretické části jsme si vymezili jednotlivé kapitoly a definovali základní pojmy. V empirické části se pomocí metody zakotvené teorie budeme zabývat zkoumáním informací, které prostřednictvím poskytnutých rozhovorů od respondentů získáme. Budeme se ptát, zda se vůbec s etickou výchovou tázaní setkali. Dále se zaměříme hlavně na názor na etickou výchově, zdali je považována za důležitou či nikoli. Také se respondentů zeptám,

v jakém věku či vývojovém období dítěte, by bylo podle nich, nejefektivnější zařadit Etickou výchovu do vzdělávání. V závěru bychom podle výpovědí ohodnotili informovanost osob o dostupnosti materiálů, potřebných k výuce etické výchovy.

6.2 Cíle výzkumu

Cílem praktické části mé bakalářské je u respondentů zjistit, zda je etická výchova vnímána pozitivně nebo negativně. Dalším cílem je zjištění co respondenti vnímají či nevnímají jako přínos etické výchovy na školách. V jakém věku je nejlepší dítě začít obeznamovat s výukou etické výchovy. Posledním záměrem této práce bude hodnocení dotazovaných na informovanost a dostupnost materiálů k výuce etické výchovy.

6.2.1 Výzkumné otázky

1. Jaký mají respondenti názor na etickou výchovu?
2. Co dotazovaní považují za největší přínos etické výchovy na školách?
3. Kdy je podle názorů respondentů nevhodnější začít děti seznamovat s etickou výchovou?
4. Jsou podle respondentů informace a materiály k výuce etické výchovy dobře dostupné?

6.2.2 Výzkumný vzorek

Rozhovory jsem prováděla se čtyřmi záměrně vybranými osobami. Jsou mezi nimi pedagogové, učící na základních školách, ředitelé základních škol i osoby podílející se na dalším, např. materiálovém nebo informačním, rozvoji etické výchovy. Všem zúčastněným byla přislíbena anonymita, proto jsou v bakalářské práci označeni jako respondent č. X, (kdy symbol X označuje jednotlivé číselné pořadí dotazovaného).

Respondent č. 1 je žena ve věku 47 let. Se svým mužem jsou svoji již dvacet let a mají spolu dvě děti. Pochází z dobře situované rodiny a rodiče na ni kladli docela vysoké nároky. Má vystudovanou Filozofickou fakultu na Karlově Univerzitě v Praze. V dnešní době pracuje v Etickém fóru ČR, z. s., tudíž se problematice etické výchovy věnuje intenzivně. Mezi její zájmy patří rodina, četba, cestování a poznávání památek.

Respondent č. 2 je muž ve věku 48 let. Žije v manželském svazku a mají jedno dítě. Pochází z rozvedené rodiny, což ho prý značně ovlivnilo i ve volbě povolání. Vystudoval

Přírodovědeckou fakultu Palackého Univerzity v Olomouci. V roce 2008 absolvoval kurz etické výchovy v Brně. Mezi jeho zájmy patří rodina, kultura, četba, cestování a turistika.

Respondent č. 3 je žena ve věku 45 let. S manželem, se kterým je bezmála pětadvacet let má tři děti. Pochází z průměrné rodiny, přesto ji vždy vedla k vysoké úrovni vzdělání. Vystudovala Pedagogickou fakultu Palackého Univerzity v Olomouci, aprobace Český jazyk a literatura a Výtvarná výchova. Jejími zájmy jsou příroda, fotografování, cyklistika, četba, práce a rodina.

Respondent č. 4 je muž ve věku 45let. Se svojí manželkou mají dvě děti. Pochází ze silně náboženské rodiny a hojně se věnuje náboženským aktivitám, pořádá různé náboženské akce, rád vymýšlí žákům materiály k výuce apod. Vystudoval Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, aprobace Český jazyk a literatura a dějepis. Dnes působí jako pedagog na církevní základní škole.

6.3 Okruhy výzkumu

V počátku svého kvalitativního výzkumu jsem dotazovaným prezentovala několik okruhů, které mají spojitost se zaměřením a přímo se dotýkají cílů mé práce, těmi jsou:

- Kdy poprvé jste se setkali s etickou výchovou?
- Kde jste se poprvé setkali s etickou výchovou?
- Považujete zavedení etické výchovy do škol za krok správným směrem?
- Proč je etická výchova důležitá/nedůležitá ve vzdělávání?
- V jakém věku dítěte by se, podle Vás, měla/neměla začít vyučovat etická výchova?
- Připadá Vám dostupnost informací a materiálů k výuce mravní výchovy dostačující?

S těmito oblastmi respondenti pracovali a dále je mohli rozvíjet. Více či méně se v různých okruzích rozpovídali nebo naopak je vynechali, to vše podle toho co je individuálně oslovilo nebo pro ně mělo osobní význam.

6.4 Realizace výzkumu

Výzkum byl prováděn během května – června 2017. V tomto období byly realizovány čtyři rozhovory, jež jsou pramenem pro toto bádání. Jednotlivé rozhovory byly získávány a nahrávány buďto na diktafon nebo byly získány pomocí emailové komunikace s respondenty. Takto nabyté informace jsem poté přepsala a kódovala. Rozhovor byl použit nestrukturovaný nebo strukturovaný jen částečně, tím jsem dosáhla větší otevřenosti respondentů a ti pak měli

dostatek prostoru se vyjádřit. Ve své práci cituji úplné, nezestručněné výpovědi tázaných, viz příloha č. 2.

6.5 Interpretace a analýza údajů z rozhovoru

Informace, které byly prostřednictvím rozhovorů shromážděny, se nyní roztřídí do několika kategorií formulovaných podle dialogů vedených s respondenty. Kategorie souhlasí s kladenými otázkami týkajícími se tématu etické výchovy. Složkami analýzy budou citace jednotlivých rozhovorů s dotazovanými. Kategorie budu tvořit podle otevřeného kódování.

6.5.1 Otevřené kódování

Definici otevřeného kódování nám poskytuje ve své publikaci Strauss a Corbinová (1999, s. 43): „*Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. (...) Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zajištěny podrobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky o jevech údají reprezentovaných. Během tohoto procesu jsou zvažovány a zkoumány naše vlastní i cizí domněnky o jevu, což vede k novým objevům.*“

I. Kategorie: Názor respondentů na etickou výchovu.

V první kategorii nás zajímal postoj, který respondenti chovají k etické výchově. Z rozhovorů vyplynulo, že všichni dotázaní mají s etickou výchovou osobní zkušenost a přistupují k etické výchově pozitivně.

Respondent č. 1: „*Vždy mě tato oblast zajímala a svým způsobem i fascinovala. Vždyť právě slušné chování a spořádané jednání je základem moderního člověka a moderní společnosti celkově. Každý člověk by se na tomto rozvoji měl alespoň snažit podílet, například se více zamýšlet nad svým jednáním a jeho důsledky. (...) ... příchod etické výchovy do školství vítám a podporuji.*“

Respondent č. 2: „*Ze začátku jsem k tomuto celému projektu byl dosti skeptický... (...) Uvědomil jsem si, že zřídit etickou výchovu na škole a hlavně ji umět kvalitně učit je velice důležité, avšak školy by, podle mého, měli mít jistou svobodu se rozhodnout, zda ji vyučovat chtějí nebo ne.*“

Respondent č. 3: *„Důležitost etické výchovy ve školních osnovách je nepochybná. Jako ředitelka základní školy vím, že je k tomu sice potřeba vynaložit úsilí a hlavně čas, ale podle mého, to rozhodně stojí za to.“*

Respondent č. 4: *„Etická výchova mi dala odpověď na některé mé otázky a ukázala možná řešení. Etická výchova je tedy dle mého názoru určitým krokem správným směrem“*

II. Kategorie: Přínos etické výchovy na školách.

Ve druhé kategorii jsme se respondentů ptali, co považují za největší přínos etické výchovy. Za největší přínos je pokládáno zlepšení kázně, snížení výskytu výchovných problémů a agresivity u dětí. Další klad, který dotazovaní uvádějí, je u žáků rozvoj empatie a sociálního citění.

Respondent č. 1: *„V rámci svého zaměstnání se pomocí průzkumů však zjišťuje, že s příchodem předmětu etická výchova do škol se kázeň a celkově poslušnost značně zlepšila. Děti se stávají empatičtějšími a o svém chování daleko více uvažují.“*

Respondent č. 2: *„Etická výchova přináší jiný pohled na život, ukazuje hodnoty, o kterých se ve školách dříve příliš neučilo a nemluvílo. Děti jsou naší budoucností, našimi nástupníky, a proto je hodně podstatné se jim věnovat, rozvíjet v nich sociální citění, pozitivní myšlení, duchovno, asertivitu, empatii a mnoho jiných aspektů vedoucích k touženým výsledkům – tedy naučit je jednat s empatií, vést je k tomu si navzájem pomáhat a také pomáhat druhým lidem, chovat se zdvořile ke svému okolí a tak dále a tak dále.“*

Respondent č. 3: *„Značně přispěla k vytvoření pozitivního klimatu v naší škole. Pomáhá vybudovat dobré vztahy mezi žáky, ale i mezi žáky a učiteli. (...) Etická výchova nabízí také určitou pomoc při řešení závažných problémů dnešní doby a vzhledem k narůstající agresivitě dětí a mládeže, což považuji za její velkou přednost.“*

Respondent č. 4: *„Etická výchova mi dala odpověď na některé mé otázky a ukázala možná řešení. (...) Etická výchova je důležitá především proto, že dává prostor pro práci učitele se třídou na formování vztahů, řešení problémů, osobnostní rozvoj žáků a podobně“*

III. Kategorie: Nejvhodnější doba kdy začít vyučovat etickou výchovu.

Předposlední kategorie se zaměřuje na nejvhodnější dobu zahájení výuky etické výchovy. Všichni respondenti shodně odpověděli, že nejvhodnějším věkem pro zahájení výuky etické výchovy je věk předškolní. Jako nejvhodnější metody výuky předškolních dětí pak nejčastěji zmiňují jednoduché didaktické hry.

Respondent č. 1: *„Nejradši bych byla, kdyby děti dostávali základ etického chování již ve školce, tedy ve věku předškolním. Mnohé věci a spojitosti v sociální interakci by s postupujícím věkem děti chápaly daleko lépe.“*

Respondent č. 2: *„Myslím si, že kdyby se vytvořily pevné etické základy již v předškolním věku, prostřednictvím jednoduchých didaktických her či povídaním, byla by práce s dětmi na základních školách daleko efektivnější.“*

Respondent č. 3: *„Kdyby záleželo na mně, snažila bych se prvky etické výchovy zařadit již do předškolního vzdělávání. Neříkám, že tyto aspekty se tam v dnešní době neobjevují, ale na druhou stranu si myslím, že je stále co zlepšovat.“*

Respondent č. 4: *„Etická výchova by měla být zařazena, alespoň okrajově, již v předškolním vzdělávání. Mám s tím dobrou osobní zkušenost. Samozřejmě, že u menších dětí se jedná spíše o jednoduché hry a aktivity – spíše zábavné a relaxační, s přibývajícím věkem žáků by měla přibývat i hlubší reflexe aktivit a hlubší témata.“*

IV. Kategorie: Dostupnost informací a materiálů k výuce etické výchovy.

V poslední kategorii nás zajímal názor respondentů na dostupnost informací a materiálů k výuce etické výchovy. Tři ze čtyř dotazovaných se shodli, že k výuce etické výchovy je materiálů stále nedostatek. K dispozici sice nějaké materiály jsou, ale považují je pro plnohodnotnou výuku za nedostačující. Pouze jeden z respondentů vypověděl, že je v dnešní době materiálů dostatek. Podotýká, že pedagogům postačí jen účelně hledat a to i v jiných publikacích, než přímo týkajících se etické výchovy. Většina respondentů zmiňuje dobrou dostupnost informací a materiálů k etické výchově na Internetu.

Respondent č. 1: *„...nemají v současné době dostatek pomůcek a celkově materiálů ke kvalitní výuce tohoto předmětu. Usuzuji tak hlavně z pozice matky, kdy docela dost dbám na to, abych měla přehled o jejich školních aktivitách a náplni předmětů a samozřejmě i ze stránky profesní, kde se etikou a etickou výchovou zabývám.“*

Respondent č. 2: *„Prostřednictvím absolvovaného kurzu se mi dostalo do rukou několik metodik a sad pracovních listů, také plno doporučení na podpůrnou literaturu a na webových stránkách Etické výchovy jsou k dispozici další materiály, jako videa, komiksy apod. I přes to mi nepřipadá, že by literatura k výuce tohoto předmětu byla dostačující.“*

Respondent č. 3: *„Co se týče učebnic a jiných materiálů či pomůcek, ty jsme prvotně čerpali prostřednictvím Etického fóra ČR, ostatně na jejich webových stránkách jsou materiály dostupné i ke stažení online, ale hlavně máme u nás na škole skvělé pedagogy, kteří se s vlastní iniciativy snaží vytvořit i svůj učební materiál. Každopádně oficiálních materiálů, si myslím, že je prozatím nedostatek.“*

Respondent č. 4: *„Informací a materiálů k výuce Etické výchovy je dnes v rámci možností dostatek, stačí jen správně hledat. Již existuje množství kvalitních publikací a webů, které se třeba primárně Etickou výchovou nezabývají, ale dají se velmi dobře využít. Ve škole máme poměrně rozsáhlou knihovničku takovýchto materiálů a podobně rozsáhlou a stále se rozšiřující sbírku mám i svou vlastní.“*

7 DISKUSE K VÝSLEDKŮM ANALÝZY ROZHOVORŮ

Analýza v této bakalářské práci je orientována na problematiku etické výchovy. Každému dotazovanému byly v mém výzkumu položeny stejné otázky, respektive jim byly dány okruhy, ke kterým se dále vyjadřovali. Obecně lze říct, že všichni dotazovaní spatřují ve výuce Etické výchovy jen samá pozitiva. K tomuto názoru dospěli v prostřednictvím svého zaměstnání a na základně osobních zkušeností.

V první kategorii bylo zkoumáno obecně stanovisko k výuce etické výchovy. Všichni respondenti se vyjádřili v pozitivním slova smyslu. Spatřují v ní důležitou složku pro další osobnostní rozvoj dětí, věnují této oblasti potřebný čas a snaží se ji z vlastní iniciativy dále rozvíjet. Etická výchova je u nich podporována a vítána.

Zkoumala jsem také, jaký přínos dotazovaní vidí s příchodem Etické výchovy do škol. Podle osobních zkušeností Etická výchova napomáhá hlavně v ukazování a následně uvědomování si hodnot, nad kterými sami děti jen těžko někdy uvažují. Přispívá k rozvoji sociálního citění, asertivity, vytváří pud pomáhat ostatním. Se vstupem Etické výchovy se po krátkém čase značně zlepšilo celkové školní klima a celkově vztahy mezi žáky i žáky s učiteli. Mravní výchova tedy sebou přináší otázky ale hlavně odpovědi a řešení k těžko řešitelným situacím.

Všichni, jichž jsem se dotazovala, doporučují, jako nejideálnější dobu k seznámení s Etickou výchovou věk předškolní. Jako nejefektivnější metody výuky zde zmiňují didaktické hry a jiné jednoduché aktivity, které u předškolních dětí dají realizovat. Tento brzký kontakt s tímto tématem by mohl zaručit větší účinek v dalších letech vzdělávání dítěte. Jak velký vliv bude mít etická výchova na dítě, závisí na primární socializaci dítěte, což je mravní základ, který je mu vštípen rodiči a jeho blízkým sociálním okolím.

V poslední kategorii byla zjišťována dostupnost informací a materiálů k samotné výuce Etické výchovy. Tři ze čtyř dotazovaných shledávají množství informací a materiálů jako nedostatečné. Avšak tvrdí, že s vlastní iniciativou a kreativitou, s chutí hledat i v jiných publikacích, než přímo určených k výuce Etické výchovy, jsou materiály dostačující. V pozitivním slova smyslu hodnotí dostupnost učebních textů a pomůcek online. Poslední respondent naopak hodnotí dostupnost za velmi dostačující, stačí si ji jen účelně vyhledat.

V současnosti je téma etické výchovy již velmi dobře zpracováno, existují výzkumy a velké množství vydaných publikací a to v českém i slovenském jazyce. Tématem etické výchovy se zabývá například Smolík (2016), Slovanová (2015), Muchová (2015),

Podmanický a Rajský (2014), Vacek (2013) atd. Pro učitele jako materiály k výuce mohou posloužit publikace například od Křižové (2013), Samojské (2011), Behenského (2015), Novotné a kol. (2017), Pospíšilové (2014) a od mnoha dalších autorů.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zaměřuje na etiku a etiketu v pedagogické komunikaci a využití etické výchovy v praxi. Snažila jsem se stručně popsat cestu etické výchovy do učebních osnov škol a celkově do systému školy. Pro začátek, abychom mohli nějakou analýzu provádět, bylo nutné si v první, teoretické, části objasnit pojmy jako etika, etiketa nebo komunikace a vysvětlit si jejich význam. Získané informace mi přinesli představu o tom, že pro člověka a celkově společnost je velmi důležité mít nějaké pravidla, kterými se bude řídit, jinak by nastal chaos. Také jsem pochopila, že etika a etiketa tu s námi byla od našich civilizačních prvopočátků a stále prochází a bude dál procházet určitým vývojem.

Sdělování, jinak řečeno komunikace, je nezbytnou součástí společnosti, tudíž má jednu z nejvýznamnějších, možná právě tu nejvýznamnější, roli v pedagogice. Zprostředkovává kontakt mezi pedagogem a žákem, což je důležitý aspekt ve vzdělávání. V této kapitole jsme vymezili druhy komunikace, její funkci a hlavní účastníky. Přiblížili jsme si výukové metody, kdy mě nejbližší byla metoda aktivizující. Pomocí této metody můžeme v žácích rozvíjet samostatnost, spolupráci, kolektivní myšlení apod. Dále jsme se zabývali organizačními formami vyučování, které jsou považovány za vnější stránku vyučovacích metod. V závěru kapitoly jsou zmíněny druhy uspořádání učebny, pro mne je nejvíce sympatické uspořádání do kruhu. Myslím si, že v dětech evokuje rovnoprávnost, všichni spolu mohou mezi sebou komunikovat přímo. To, že mají mezi sebou oční kontakt, napomáhá k větší otevřenosti a důvěrnosti komunikace žáků.

Poslední část, teoretické části práce, pojednává o etické výchově. Učí děti být k sobě empatické, asertivní a vede je jednat mezi sebou rovně, bez diskriminace. Dává prostor výuce, která je více spontánní a poskytuje dětem prostor se více projevit, společně probírat různé společenské jevy nebo problémy. Často se mezi žáky, ale i mezi žáky a pedagogy vyskytuje diskuse, na základě kterých si žáci utvářejí vlastní názory a postoje. Etická výchova utváří přátelské a důvěrnější pouto mezi samotnými žáky a také mezi žákem a pedagogem.

Ve výzkumné části mé práce jsem se snažila co nejpřesněji zodpovědět na své zvolené výzkumné otázky a to za pomoci výzkumné metody, kterou je zakotvené teorie. V první fázi jsem si stanovila cíle a výzkumné otázky. Dále jsem stanovila styčné body interview a pomocí něj jsem nashromáždila informace o zkoumaném jevu. Rozhovory byly realizovány nestrukturovaně, což poskytlo dotazovaným dostatek prostoru se vyjádřit. Pomocí otevřeného

kódování jsme vytvořili kategorie a prostřednictvím nich jsme zvažovali a zkoumali domněnky respondentů, což vedlo k výsledkům výzkumu.

Toto téma jsem si vybrala proto, že jsem se jím zabývala, sice jen okrajově, již dříve. Nečekala jsem, že mne tato oblast tolik osloví. Práce mi dala prostor tuto problematiku dále zkoumat a získat mnoho nových poznatků, které se mi budou jistě hodit, jak v profesním, tak i v osobním životě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ANZENBACHER, A.: *Úvod do etiky*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Zvon, 1994, 292 s. ISBN 80-7113-111-3.

BEHENSKÝ, P. *Aktivní učebnice dobrých mravů*. Praha: Baset, 2015, 106 s. ISBN 978-80-7340-158-0.

BUREŠ, M. *Pedagogika pro učitele*. 2. Praha: Grada, 456 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3357-9.

ČECHOVÁ, M. a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996, 380 s. ISBN 80-8586-612-9.

DEMLOVÁ, E.: *K verbální a neverbální komunikaci: výběr z prací českých a slovenských autorů*. Editor Mojmír VAVREČKA. Ostrava: Ostravská univerzita, 2004, 358 s. ISBN 80-7042-662-4.

DOROTÍKOVÁ, S., ed. *Profesní etika učitelství*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2003. 105 s. ISBN 80-7290-102-8.

GAVORA, P. *Pedagogická komunikácia v základnej škole*. Bratislava: Veda, 1988, 248 s. ISBN neuvedeno

GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Přeložila Veronika LYKOVÁ. Brno: Paido, 2005, 165 s. ISBN 80-7315-104-9.

JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J. a BALADA, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2013, 92 s. ISBN 80-87000-02-1.

KOŘENSKÝ, J. *Komunikace a čeština*. Jinočany: H & H, 1992, 89 s. ISBN 80-85467-92-5.

KRIŽOVÁ, O. *Dážd' alebo hasiči?: etická výchova pre základné školy*. Bratislava: AT publishing, 2013, 135 s. ISBN 978-80-88954-69-9.

KŘIVOHLAVÝ, J. a MAREŠ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 210 s. ISBN 80-2101-070-3.

KŘIVOHLAVÝ, J. a MAREŠ, J. *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 161 s. ISBN 80-0421-854-7.

- LENCZ, L. *Etická výchova: Nepovinný predmet: Učeb. osnovy pre 1. až 9. roč. zákl. šk.: Voliteľný predmet*. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. 11 s. ISBN 80-7158-002-3.
- LEPILOVÁ, K.. *Řečová komunikace verbální a neverbální: pro tlumočníky a průvodce ve světě podnikání a cestovního ruchu*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998, 149 s. ISBN 80-7042-496-6.
- MACHOVÁ, S. a kol.: *Sémantika & pragmatická lingvistika*. Praha: PedF UK, 2001 – 159 s. ISBN 80-7290-061-7.
- MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 104 s. ISBN 80-2103-123-9.
- MAŇÁK, J. a ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003, 219 s. ISBN 80-7315-039-5.
- MAREŠ, J., PRŮCHA J. a WALTEROVÁ E. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- MEŠKOVÁ, M. *Motivace žáků efektivní komunikací: [praktická příručka pro učitele]*. Praha: Portál, 2012, 135 s. ISBN 978-80-262-0198-4.
- MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2010, 325 s. Manažer. Komunikace. ISBN 978-80-247-2339-6.
- MUCHOVÁ, L. *Morální výchova v nemorální společnosti?*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2015, 334 s. ISBN 978-80-7325-386-8.
- NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2005, 171 s. ISBN 80-2470-738-1.
- NOVOTNÁ, H. *Etická výchova 2*. Úvaly: ALBRA, spol. s r.o., redakce SPL - Práce, 2017, ISBN 978-80-7361-107-1.
- PODMANICKÝ, I., RAJSKÝ A. *Prosociálnosť a etická výchova: skúsenosti a perspektívy*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2014, 300 s. ISBN 978-80-8082-804-2.
- POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hravá škola hezkého chování*. Praha: Grada, 2014, 87 s. ISBN 978-80-247-4261-8.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Nové, rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009, 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

PŘÍKASKÝ, J. V. *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 134 s. ISBN 80-7192-505-5.

RICKEN, F. *Obecná etika*. Přeložila Dana PETŘÍČKOVÁ. Praha: ISE, 1995, 165 s. ISBN neuvedeno

SAMOJSKÁ, K. *Abeceda etiky*. Praha: Unitaria, 2011, 105 s. ISBN 978-80-86105-62-8.

SEMRÁDOVÁ, I. *Etika*. [Díl] 1, Hradec Králové: Gaudeamus, 1992, 94 s. ISBN 80-7041-540-1.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007, 322 s., ISBN 978-80-247-1821-7.

SLOVANOVÁ, S. *Etická výchova - pravidla pro děti a mládež od tří do osmnácti let*. Dobřežovice: Alfa-Omega, 2015, 51 s. ISBN 978-80-7389-158-9.

SMOLÍK, A. *Vybrané aspekty sociálního formování jedince ve vztahu ke společenským normám a morálnímu jednání*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity J.E. Purkyně, 2016, 119 s. ISBN 978-80-7561-040-9.

STRAUSS, A. L. a CORBINOVÁ, J. M. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Přeložil Stanislav JEŽEK. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 80-8583-460-X

STŘELEČEK, S. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy*. 1. Brno: Paido, 1998, 189 s. ISBN 80-85931-61-3.

SVATOŠ, T. *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace: teoretická minima a praktické náměty*. Vyd. 2., upr. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, 158 s. ISBN 80-7041-176-7.

ŠPAČEK, L. *Business etiketa a komunikace: [jak být úspěšným manažerem, politikem, realitním makléřem, finančním poradcem, úředníkem veřejné správy]*. Praha: L. Špaček, 2013, 343 s. ISBN 978-80-260-4347-8.

ŠPAČEK, L. a HABART, F. *Nová velká kniha etikety*. Druhé rozšířené vydání. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1954-5.

THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Přeložila Pavla CÍSAŘOVÁ. Praha: Portál, 2004, 167 s. ISBN 80-7178-806-6.

VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Praha: Portál, 2008, 126 s. ISBN 978-80-7367-386-4.

VILIKOVSKÝ, J. *Překlad jako tvorba*. Přeložil Emil CHAROUS. Praha: Ivo Železný, 2002, 246 s. ISBN 80-2373-670-1.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Britské listy [online]. 21. 2. 2005. [cit. 2017-3-2]. Dostupné z: <<http://blisty.cz/art/22108.html>>

Česká školní inspekce [online]. 16. 6. 2016. [cit. 2016-10-23]. Dostupné z: <<http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava-%E2%80%93-Eticka-vychova-v-predskolnim,-z>>.

EDUin vzdělávání je i naše věc [online]. 6. 12. 2010. [cit. 2017-3-18]. Dostupné z: <<http://www.eduin.cz/tiskove-zpravy/povinna-eticka-vychova-je-krok-spatnym-smerem/>>.

Etická výchova – Portál pro etickou výchovu ve školách v ČR [online]. 4. 1. 2013. [cit. 2017-3-23]. Dostupné z: <<http://www.etickavychova.cz/>>

KOHOUTEK, Rudolf. *Psychologie v teorii a praxi: Vysokoškolská poradenská psychologie a etická výchova* [online]. 2008 [cit. 2014-06-21]. Dostupné z: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0811/vysokoskolska-poradenska-psychologie>>

NOVÁKOVÁ, M. a kol., ETICKÉ FÓRUM ČESKÉ REPUBLIKY, o. s. *Etická výchova pro základní a střední školy: Informace pro zařazení etické výchovy do školních vzdělávacích programů* [online]. 2. redakč. uprav. vyd., Praha, 2014 [cit. 2017-05-29]. ISBN 80-7130-122-1. Dostupné z: <<http://www.etickeforumcr.cz/sites/default/files/eticka-vychova-pro-zs-a-ss.pdf>>

YouTube – AlfredStrejcek [online]. 29. 5. 2013. [cit. 2016-5-15]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=ZxtlqjTL3BM>>.

YouTube – František Stárek - O Etické výchově [online]. 16. 1. 2013. [cit. 2017-5-15]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=3Qx4oeBqt1g>>.

YouTube – Prof. Jan Sokol - O Etické výchově [online]. 4. 1. 2013. [cit. 2017-5-15]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=qPAANli1yR8>>.

YouTube – Jiří Mádl o Etické výchově [online]. 25. 2. 2013. [cit. 2017-5-15]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=d43TzwL5UFI>>.

YouTube – *Lucie Bílá* [online]. 8. 9. 2013. [cit. 2017-5-15]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=8q0RSIF5Tj4>>.

YouTube – *VeraCaslavská* [online]. 29. 5. 2013. [cit. 2017-6-5]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=sVMSKt9F1xE>>.

YouTube – *Vladimír Smékal o Etické výchově* [online]. 2. 1. 2013. [cit. 2017-5-15]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=YzE3WIEWxG0>>.

YouTube – *Vratislav Kulhánek o Etické výchově* [online]. 2. 1. 2013. [cit. 2016-5-15]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=YzE3WIEWxG0>>.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Co by měl obsahovat Etický kodex pedagoga?

Zmíněný americký etický kodex učitele obsahuje následující ustanovení:

1. Pedagogičtí pracovníci rozvíjejí intelektuální, tělesný, emocionální, sociální a společenský potenciál každého studenta.
2. Pedagogičtí pracovníci vytvářejí, podporují a zachovávají vhodné prostředí k výuce.
3. Pedagogičtí pracovníci se dále vzdělávají a rozvíjejí své schopnosti.
4. Pedagogičtí pracovníci spolupracují s kolegy a dalšími profesionály v zájmu vzdělávání studentů.
5. Pedagogičtí pracovníci spolupracují s rodiči a místní komunitou, budují důvěru k nim a respektují právo na soukromí.
6. Pedagogičtí pracovníci rozvíjejí intelektuální a etickou stránku studentovy osobnosti.

Možná bych ještě přidal následující body:

7. Pedagogičtí pracovníci nesmějí zneužívat svého postavení vůči studentům.
8. Pedagogičtí pracovníci se hlásí k ideálům demokracie a v tomto duchu působí na výchovu studentů.
9. Pedagogičtí pracovníci přistupují ke svému povolání jako k poslání.
10. Pedagogičtí pracovníci jsou morálně bezúhonní a jsou si vědomi skutečnosti, že jejich jednání je vzorem pro studenty.
11. Pedagogičtí pracovníci neupřednostňují žádného studenta, jsou spravedliví a aplikují rovný přístup ke všem studentům.

Příloha č. 2

Respondent č. 1:

„S etikou se už setkávám spoustu let. Vždy mě tato oblast zajímala a svým způsobem i fascinovala. Vždyť právě slušné chování a pořádané jednání je základem moderního člověka a moderní společnosti celkově. Každý člověk by se na tomto rozvoji měl alespoň snažit podílet, například se více zamýšlet nad svým jednáním a jeho důsledky. Nejdůležitějším aspektem je výchova dětí. Pokud jim nebudeme předávat a učit je prosociálnímu chování, zákonitě to s etikou a obecně se slušným chováním ve společnosti, a nejen v ní, nedopadne dobře. Sama mám dvě děti a vidím, jakou nezbytnou součástí výchovy je slušnost. Mnohdy se na rodičovských schůzkách řeší kázeňské problémy žáků, obvykle jsou to děti ze sociálně slabších poměrů. Často je kamenem úrazu nedostatečné rodičovské vedení a špatný rodičovský vzor. V rámci svého zaměstnání se pomocí průzkumů však zjišťuje, že s příchodem předmětu etická výchova do škol se kázeň a celkově poslušnost značně zlepšila. Děti se stávají empatičtějšími a o svém chování daleko více uvažují. Nejradši bych byla, kdyby děti dostávali základ etického chování již ve školce, tedy ve věku předškolním. Mnohé věci a spojitosti v sociální interakci by s postupujícím věkem děti chápaly daleko lépe. Neříkám však, že je systém předškolního vzdělávání špatný a mnozí učitelé se snaží vstřípnit do dětí maximum toho nejlepšího, ale ne všude se takoví učitelé najdou. Iniciativní, schopní sami vymýšlet aktivity a byli kreativní. Děti jsou naší budoucností, a pokud nebudou vychovány prosociálně, nemůže být budoucnost společnosti na dobré cestě. S etickou výchovou jako takovou jsem se setkala poprvé zřejmě v roce 2008, to jsem začala pracovat a zároveň se stala členkou Etického fóra ČR, z. s. Osobně si myslím, že školy v nácviu těchto sociálních dovedností stále docela zaostávají. Nicméně, zcela určitě příchod etické výchovy do školství vítám a podporuji. Kdybych nepodporovala, neměla bych v kolektivu Etického fóra co pohledávat. Problémem ve výuce etické výchovy je podle mne to, že se pedagogové zdráhají requalifikovat a absolvovat různé kurzy, zabývající se touto problematikou a zároveň nemají v současné době dostatek pomůcek a celkově materiálů ke kvalitní výuce tohoto předmětu. Usuzuji tak hlavně z pozice matky, kdy docela dost dbám na to, abych měla přehled o jejich školních aktivitách a náplni předmětů a samozřejmě i ze stránky profesní, kde se etikou a etickou výchovou zabývám.“

Respondent č. 2:

„Jako pedagog jsem zaměstnán už více jak 20 let, působím na základní škole. Mé zaměření jsou společenské vědy, pod které spadá i etická výchova. Vyučuji děti ve věku 13-15 let, což je velmi náročné vzhledem k tomu, že v tomto věku u žáků vrcholí období puberty. Etická výchova jako volitelný předmět k nám na školu přišel, tuším, v roce 2012. Ze začátku jsem k tomuto celému projektu byl dosti skeptický, měl jsem za to, že to, čemu jsme žáky do té doby učili, bylo více než dostačující a to i ze stránky etické. Nicméně mne ředitelka školy vyslala na kurz Etické výchovy do Brna, který jsem v roce 2010 úspěšně ukončil. Kdybych se měl zamyslet zpětně, jsem velmi rád, že jsem si tímto kurzem prošel a doporučil bych jej nejen pedagogům ale i veřejnosti. Rozhodně mne obohatil o mnoho nových informací, metod, postupů, ale hlavně mne obohatil jako člověka. Celkově jsem se začal dívat na věci trochu jiným pohledem. Uvědomil jsem si, že zřídit etickou výchovu na škole a hlavně ji umět kvalitně učit je velice důležité, avšak školy by, podle mého, měli mít jistou svobodu se rozhodnout, zda ji vyučovat chtějí nebo ne. Etická výchova přináší jiný pohled na život, ukazuje hodnoty, o kterých se ve školách dříve příliš neučilo a nemluvílo. Děti jsou naší budoucností, našimi nástupníky, a proto je hodně podstatné se jim věnovat, rozvíjet v nich sociální citění, pozitivní myšlení, duchovno, asertivitu, empatii a mnoho jiných aspektů vedoucích k touženým výsledkům – tedy naučit je jednat s empatií, vést je k tomu si navzájem pomáhat a také pomáhat druhým lidem, chovat se zdvořile ke svému okolí a tak dále a tak dále. Mohl bych s tímto vyjmenováváním pokračovat ještě velmi dlouho. Je moc hezké sledovat, jak se díky vaší snaze, vlastní iniciativě a kreativnímu přístupu děti mění z „neřízených střel“ v osoby, smýšlející racionálněji a stávají se tak z nich, v rámci jejich vyspělosti, rozumní lidé. Když se ještě jednou ohlédnu zpět a vzpomenu si na kurz, docela mne mrzí, že jsme tam byli pedagogové pouze základních škol. Myslím si, že kdyby se utvořily pevné etické základy již v předškolním věku, prostřednictvím jednoduchých didaktických her či povídaním, byla by práce s dětmi na základních školách daleko efektivnější. Prostřednictvím absolvovaného kurzu se mi dostalo do rukou několik metodik a sad pracovních listů, také plno doporučení na podpůrnou literaturu a na webových stránkách Etické výchovy jsou k dispozici další materiály, jako videa, komiksy apod. I přes to mi nepřipadá, že by literatura k výuce tohoto předmětu byla dostačující.

Respondent č. 3:

„Důležitost etické výchovy ve školních osnovách je nepochybná. Jako ředitelka základní školy vím, že je k tomu sice potřeba vynaložit úsilí a hlavně čas, ale podle mého, to rozhodně stojí za to. Etickou výchovu, jako předmět volitelný, jsme u nás zavedli poměrně nedávno, ve školním roce 2012/2013. Zavedení do osnov probíhalo sice pomalu, ale plynulým tempem, protože jsme se na tuto „událost“ připravovali již delší dobu. Celý projekt etické výchovy jsem sledovala již od roku 2008, hledala si informace a velmi mě to zajímalo. Považovala jsem za důležité, zavést ji do učebních osnov školy. Na naší škole jsme začali vyučovat etickou výchovu formou kroužku pro žáky 1. stupně, poté jsme otevřeli možnost si etickou výchovu zvolit jako volitelný předmět. Dosavadní zkušenosti s výukou tohoto předmětu jsou velmi pozitivní. Značně přispěla k vytvoření pozitivního klimatu v naší škole. Pomáhá vybudovat dobré vztahy mezi žáky, ale i mezi žáky a učiteli. Dětem se výuka velmi líbí, zvláště to, že je prováděna ne tak formálně. Mají v hodině dostatek prostoru ke komunikaci, spolupráci, výměně názorů a podobně. Atmosféra ve škole je přátelská, učitelům i žákům se za těchto podmínek dobře pracuje. Etická výchova nabízí také určitou pomoc při řešení závažných problémů dnešní doby a vzhledem k narůstající agresivitě dětí a mládeže, což považuji za její velkou přednost. V naší škole se značně snížili výchovné problémy, šikana, nebo sklony k ní, se u nás momentálně nevyskytuje. Samozřejmě to, že se žáci chovají lépe, není zásluhou jen etické výchovy, ale značně k tomu napomáhá. Kdyby záleželo na mně, snažila bych se prvky etické výchovy zařadit již do předškolního vzdělávání. Neříkám, že tyto aspekty se tam v dnešní době neobjevují, ale na druhou stranu si myslím, že je stále co zlepšovat. Ostatně je stále co zlepšovat i u nás ve škole. Co se týče učebnic a jiných materiálů či pomůcek, ty jsme prvotně čerpali prostřednictvím Etického fóra ČR, ostatně na jejich webových stránkách jsou materiály dostupné i ke stažení online, ale hlavně máme u nás na škole skvělé pedagogy, kteří se s vlastní iniciativy snaží vytvořit i svůj učební materiál. Každopádně oficiálních materiálů, si myslím, že je prozatím nedostatek.“

Respondent č. 4

„Před 23 lety jsem se stal učitelem. Velmi mě bavilo vymýšlet si stavbu a náplň hodin, vymýšlel jsem různé didaktické hry a aktivity. Bohužel jsem se stále více setkával s problematickým chováním dětí, které jsem neuměl řešit, a na které jsem neuměl efektivně reagovat. Hledal jsem možnosti a postupy a od přátel (spolužáků z vysoké školy) jsem se dozvěděl o Etické výchově. Po nějaké době se otevíral kurz a já se do něj přihlásil (to bylo asi před 14 lety). Etická výchova mi dala odpověď na některé mé otázky a ukázala možná řešení. Etická výchova je tedy dle mého názoru určitým krokem správným směrem. Podobné metody a postupy dnes využívají i jiné pedagogické směry, což mi ovšem nevadí. Myslím si, že by se efektivní pedagogické postupy měly integrovat do všech oblastí výchovy a vzdělání, každému učiteli vyhovují jiné postupy a jiné metody. Etická výchova je důležitá především proto, že dává prostor pro práci učitele se třídou na formování vztahů, řešení problémů, osobnostní rozvoj žáků a podobně. V běžných předmětech na tyto věci není dostatečný čas. Neměla by ovšem zůstat jen v hodinách Etické výchovy, ale měla by se prolínat do všech oblastí školy a do všech předmětů. Etická výchova by měla být zařazena, alespoň okrajově, již v předškolním vzdělávání. Mám s tím dobrou osobní zkušenost. Samozřejmě, že u menších dětí se jedná spíše o jednoduché hry a aktivity – spíše zábavné a relaxační, s přibývajícím věkem žáků by měla přibývat i hlubší reflexe aktivit a hlubší témata. Informací a materiálů k výuce Etické výchovy je dnes v rámci možností dostatek, stačí jen správně hledat. Již existuje množství kvalitních publikací a webů, které se třeba primárně Etickou výchovou nezabývají, ale dají se velmi dobře využít. Ve škole máme poměrně rozsáhlou knihovničku takovýchto materiálů a podobně rozsáhlou a stále se rozšiřující sbírku mám i svou vlastní.“

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lucie Večeřová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PaedDr. Alena Jůvová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Etika a etiketa v pedagogické komunikaci
Název v angličtině:	Ethic and Etiquette in pedagogical communication
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena oblast etiky a etikety v pedagogické komunikaci. V teoretické části jsou definovány základní pojmy, jimiž jsou etika, etiketa, komunikace a pedagogická komunikace. Dále se zabývá etickou výchovou, které se věnuje i výzkumná část práce. Cílem výzkumu je zjištění současného vnímání etické výchovy společností, nejvhodnějšího věku k seznámení s etickou výchovou, co se v etické výchově považuje za přínos a zjištění úrovně dostupnosti materiálů k výuce. Výzkum je proveden pomocí metody zakotvené teorie.
Klíčová slova:	etika, etiketa, komunikace, pedagogická komunikace, etická výchova, prosociálnost zakotvená teorie, otevřené kódování
Anotace v angličtině:	My bachelor 's thesis is focused on the field of ethics and etiquette in pedagogical communication. In the theoretical part there are some definitions of the basic terms - ethics, etiquette, communication and pedagogical communication. My thesis also deals with ethical education, which is related to the research part. The goal of my research is to find out what are the current views of ethical education in the society and the most suitable age for introduction of ethical education. Further what is considered as contribution in ethical education and what teaching materials are available. The research was made using the method of anchored theory.
Klíčová slova v angličtině:	Ethics, etiquette, communication, pedagogical communication, Ethics education, prosocial, grounded theory, open encoding
Přílohy vázané v práci:	Počet 2
Rozsah práce:	66 s.
Jazyk práce:	Cz

